Anul I. Martie, 1907. Nr. 3

REVISTA TEOLOGICĂ

organ pentru știința și vieața bisericească.

Abonamentul: Pe un an 6 cor.; pe o jumătate de an 3 cor. — Pentru România 8 Lei
Un număr 50 fil.

ANUL BISERICESC ÎN DESVOLTAREA SA ISTORICĂ.

II. Când se începe anul bisericesc creștin?

În articolul premergător asupra temei de sus, am putut constata, că începutul anului nou bisericesc nu concade nici cu începutul anului tropic, nici cu al celui civil. Am mai văzut încă și aceea, că acel început, în bisericile creștine de astăzi, este diferit după timp.[1] Este deci îndreptățită întrebarea ce ne-am pus în fruntea acestui articol, că adecă: când se începe anul nou bisericesc? Și sunt multe motivele și împrejurările, cari ne impun a căuta după un răspuns și mulțămitor, dar și de orientare.

Mai întâi de toate ne silește la aceasta faptul, pe care-l experiem an de an când vedem că toată lumea creștină, bisericească cât și mireană, clerici ca și laici, sărbează cu destulă evlavie și demnitate schimbarea anului și începerea anului nou la 1 Ianuarie a fiecărui an. La acest dat, ca începutul anului civil, oamenii de ori și ce categorie și poziție, s'au obicinuit a se saluta cu «an nou fericit»; a se felicita împrumutat, mari și mici, rudenii și prietini, și a-și dorì toate cele bune, ba a-și face chiar și prezente și daruri de anul nou, — o deprindere aceasta, pe care o aflăm din timpuri foarte depărtate chiar și la popoarele păgâne și mai ales la Romani, practicată la acest dat ca încheiere a sărbătorii «Saturnalia» și în onoarea lui Ianus, patronul zilei prime din lună și al lunei Ianuarie.

[1] Cf. „Rev. teol." Nr. 2 pag. 38—9.

La acest dat se încheie toate socotelile și oamenii cu bună rânduială își fac toate răfuielile și se gândesc pentru cele venitoare.

Nu mai puțin ne îndeamnă a căuta după un răspuns mulțămitor și faptul, că tot la acest dat, ca la începutul anului civil, cei ce au în mâni cârmuirea statelor și a popoarelor, se adresează cătră ceia pe cari îi cârmuiește, constatând satisfacțiile ori neajunsurile ce au observat în anul expirat și arătându-și așteptările pentru viitor. Și o fac aceasta mai cu seamă capii bisericilor, cari, urmând și ei și acomodându-se practicei lumești, în cerculare adresate fiilor lor sufletești, cu toată dragostea fac constatări asupra vieții religioase, trag concluzii și dau povețe de îndreptare și încurajare.

O altă împrejurare o scoatem din faptul că la 1 Ianuarie, ca începutul anului civil, se fac cele mai vesele sărbări, atât religioase cât și de altfel. Prăznuirile sunt mai solemne, mai demne și se pare doară că și mai bogate ca de altă-dată; cultul mai înălțător, cuvântul predicatorilor mai avântat. Și toate acestea singur și numai în vederea schimbării anului ce se petrece.

O a treia, și poate cea mai hotărîtoare împrejurare o scoatem din faptul, că pe când toate acestea se petrec de fapt, pe când sărbările sunt mai vesele, prăznuirile mai solemne și mai înălțătoare, în ceremonialul bisericesc, în cărțile rituale pentru slujba bisericească, nu se face nici o pomenire despre un început al anului, nici în cetiri, nici în cântări, absolut nimic ce ne-ar putea aduce aminte de vre-un așezământ bisericesc cu privire la aceste sărbări, la încheierea unui an ce a trecut și începerea altuia venitor. Nu găsim cetiri, nici cântări cari să conțină mulțămiri cătră Dumnezeu pentru binefacerile primite în decursul unui an, nici cereri, cari să binecuvinteze cununa anului. Ce e drept la 1 Ianuarie biserica sărbează tăierea împrejur a Domnului nostru Iisus Christos ca *octavă* a sărbătorii Nașterii și pe lângă aceasta încă și pomenirea celui dintre sfinți Vasilie cel Mare, arhiepiscopul din Cezarea Capadochiei, dar aceste două sărbători, precum vom vedea în cercetările noastre istorice, sunt introduse tare târziu în șirul sărbătorilor decretate și pe lângă aceea n'au nimic comun cu o începere a anului bisericesc.

Iată dar că e deplin îndreptăţită întrebarea ce ne-am pus, că adecă, când se începe anul bisericesc creştin? Este a se considera ziua primă a lui Ianuarie ca început și pentru anul bisericesc, ori doară cercetările asupra evoluţiunii istorice a anului bisericesc și practica bisericească ne vor arăta alt dat ca început al noului an bisericesc.

După o veche practică tradiţională biserica ortodoxă orientală își începe anul său bisericesc la ziua întâia a lui Septemvrie în fiecare an, iar biserica apuseană, precum şi toate bisericile protestante, la aşa numitul «*advent*», 25 Noemvrie — 4 Decemvrie, ca începutul zilelor de pregătire pentru sărbările întru aducerea aminte de naşterea și arătarea Mântuitoriului în lume (Epiphania). Şi pentru de a-și putea justifica această practică, precum și deosebirea ce se face între anul bisericesc și cel civil, ce se începe la 1 Ianuarie, se face provocare la vechia practică din Testamentul vechiu, unde aflăm că şi Evreii Testamentului vechiu făceau deosebire între anul numit *sacru* şi între anul Sâmbetei (sabatic) sau civil.

Privită în sine această provocare, ea nu poate să aibă oarecare mare importanță; dintr'un simplu stimul de imitaţie numai, de sigur creştinii nu se vor fi simţit îndemnaţi a urma exemplul Judeilor. Provocarea va câştiga totuş în importanță, dacă vom cerceta mai de aproape întrebarea: cum au ajuns Judeii la această deosebire și la un duplu calcul și termin cu privire la începerea anului, și dacă în cercetările noastre vom putea ajunge la convingerea, că aceleaşi împrejurări şi multe alte analoage, cari au determinat pe Judei a face deosebire între anul sacru şi cel civil, au putut să fie hotărîtoare și pentru creştini ca să facă această deosebire.

Dacă luăm de bază dispoziţia ce o aflăm în Testamentul vechiu în cartea II a lui Moisi, c. 12 v. 2, unde se zice: «*Luna aceasta este vouă începătura lunilor, cea de întâi este vouă între lunile anului*» şi dacă considerăm, că aici e vorba de luna Evreilor, numită Nizan (Martie după creştini), suntem în drept să admitem, că Evreii îşi începeau anul primăvara. Dar tot aşa de bine aflăm dispoziţii biblice după cari anul se începe şi toamna şi anume cu considerare la lucrările câmpului și la recolta câmpului. Dis-

pozițiile în aceasta privință se pot vedea în cartea II a lui Moisi, c. 34 v. 24, și în cartea a III-a, c. 25 v. 4—10. Anul de primăvară se începea cu luna noauă ce urma după ecvinocțiul de primăvară (1 Nizan) și era an sfânt întru aducerea aminte de eșirea fiilor lui Israil din Egipet; al doilea se începea cu luna nouă după ecvinocțiul de toamnă (1 Tisri) și se numia civil și sabatic. Practica din urmă e mai veche, ba ea se află și la alte popoare din orient ca una ce era reclamată de raporturile climatice și considerată ca o moștenire strămoșească, până când practica primă de a începe anul sacru cu luna Nizan, s'a întrodus în lege numai după eșirea din Egipet.

In sprijinul acestei deosebiri au venit mai târziu și cercetările ce s'au încercat a se face în mod stiențific asupra întrebării nelămurite în biblie, că oare în care timp al anului s'a întâmplat crearea lumii? Philo, scriitor judeu din secl. I al erei creștine, a fost cel dintâi care a încercat să dovedească, că crearea lumii s'a început primăvara deodată cu ecvinocțiul. Contrar lui Philo caută Iosif Flaviu, alt scriitor judeu (secl. I d. Chr.), să dovedească, că crearea lumii s'a îndeplinit toamna. N'a fost greu ca aceste păreri să-și facă și partide printre învățați. Rabbi Iozua, partizan a vederilor lui Philo, aduce pentru susținerea acelora cuvintele bibliei din c. I a lui Moisi, 1. 11—12, unde se zice: «Să răsară pământul iarbă verde», ceeace numai primăvara poate să se întâmple, până când Rabbi Eliezer, pentru susținerea vederilor lui Iosif, aduce pe lângă acestea și cuvintele bibliei din cartea I a lui Moisi, 2. 9, din cari reiese, că roade de mâncare puteau avea arborii numai toamna.

Această din urmă părere, susținută de autoritatea rabinilor de mai târziu, ajunse dominantă printre Judei și încă prin veacul al IV-lea al erei creștine era în deobște admisă toamna ca timpul, în care lumea și-a luat începutul prin creare.

Acest început de toamna al anului bisericesc a fost adoptat încă de timpuriu și de către creștinii din orient; ba sunt și astăzi popoare în orient, cari chiar și anul civil încă îl încep toamna, prin Septemvrie și Octomvrie. Și biserica orientală, punând începutul anului bisericesc la 1 Septemvrie, îl numește «*Indict*», termin luat din limba latină și format din cuvântul *indictio*, cu care Romanii arătau atât prescrierea de dări nouă după

adunarea recoltei cât și un nou ciclu de 15 ani, întrodus încă de Constantin cel mare la 312, prin care se determina înainte soldul miliției.

In terminologia bisericească, așa după cum este luat astăzi, cuvântul «Indict» înseamnă începerea noului an bisericesc, care este pus pe 1 Septemvrie, având un ritual deosebit, din care reiese, că biserica la acest termin începându-și anul după analogia anului civil judaic, sărbează «cununa anului» și întrarea într'un nou an; ea aduce atunci rugăciuni de mulțămire pentru buna rodire a pământului și cere binecuvântare și pace pentru credincioși și bună rodire pământului.[1]

Pe lângă acestea, cu acest termin Indict, biserica vrea să mai denoate încă 2 lucruri, amândouă potrivite pentru de a confirma practica începerii anului la 1 Septemvrie. Cel dintâi este luat din tradiția judaică, că la acest termin luându-și lumea începutul prin creare, și-a luat începutul și timpul și, în urmare, e numai cu drept ca și anul să se înceapă la acest dat.

Al doilea este faptul din istoria vieții lui Iisus, pe care ni-l relatează sfântul evangelist Luca, c. 4, 18—21, când Mântuitoriul începându-și activitatea sa publică, în această zi a fost, că, aflându-se în biserică a luat cartea și deschizând a început a cetì din prorocia lui Isaia aceste cuvinte: «Duhul Domnului peste mine, pentru care m'a uns ca să propoveduesc evangelia celor săraci; m'a trimis a vindeca pe cei zdrobiți la inimă, a propoveduì iertare celor robiți, vedere orbilor, a slobozì în ușurare pe cei sfărîmați. *A propoveduì anul primit al Domnului»* .... Apoi a adaus: «Astăzi s'a împlinit această scriptură în urechile noastre».

De altcum ziua de 1 Septemvrie, ca începutul anului bisericesc, nu e sărbătoare decretată ci numai așa numită bisericească; ba și ca atare considerată numai între sărbătorile cele mici.

In opoziție cu această practică a bisericii ortodoxe orientale, de a-și începe anul său bisericesc la 1 Septemvrie, aflăm de altă parte practica bisericii apusene, de a înclina pentru începerea anului bisericesc primăvara, după analogia calendarului roman. Căci, precum se știe, calendarul lui Romulus să începea cu luna

---

[1] Așa vedem în Mineiul pe Septemvrie ziua întâi: troparul Indictului, condacul apoi stichirile dela stichoavnă și Cvalite.

Martie şi avea numai 10 luni; Numa Pompiliu însă aflându-l prea scurt cu 61 zile, a mai adaus încă după luna a 10-a (Decemvrie) lunile Ianuarie şi Februarie, dar cari pentru aceea formau încheierea anului, rămânând tot Martie ca începutul aceluia. Abia calendarul lui Iuliu Cesar (45 a. Chr.) întroduce înoirea, ca Decemvrie să fie luna ultimă din an, iar Ianuarie cea dintâi şi totodata începutul anului. Insă această înoire nu putea conveni creştinilor din apus, pentru cuvântul că începerea anului cu întâia zi a lui Ianuarie, ei o considerau încă tot ca ceva lucru păgânesc, pentru multele sărbări păgâneşti, ce se săvârşiau atunci. Drept aceea lor le mai convenia să rămână pe lângă începerea anului cu luna lui Martie, cu atât mai vârtos, că această lună era considerată şi ca luna în cari aveau să se sărbeze şi Paştile (mensis paschalis) şi pentru că nu vedeau că un an bisericesc s'ar începe mai potrivit la alt termin decât cu această măreaţă sărbătoare. Părintele bisericii apusene, Ambrosiu, spune expres, că Paştile sunt într'adevăr începutul anului: «*Pascha est enim ver anni principium, primi mensis exordium*» (de myster 2). Se aştepta acum ca regula statorită de sinodul din Niceea, să aducă oarecari lămuriri şi să statorească un termin fix relativ la sărbarea Paştilor. Dar nici după acea regulă nu se poate stabilì apriat, care anume este pe drept luna pentru sărbarea Paştilor, Martie sau Aprilie, deoarece terminul pentru sărbarea Paştilor după acea regulă se schimbă, între 22 Martie şi 25 Aprilie şi nu este termin fix, ci din an în an altul.

Dorinţa de a începe anul cu sărbătoarea Paştilor o împărtăşia şi biserica orientală, ba din întocmirea anului liturgic, din întocmirea principalelor cărţi rituale, cum e Evangelierul, Apostolierul, Triodul, Penticostarul, etc., s'ar putea deduce, că într'adevăr sărbătoarea Paştilor este adevăratul început al anului liturgic, numai cât creştinii din Orient nu s'au legat de un termin fix, ci s'au supus necondiţionat regulei dela Niceea, remânând astfel terminul de sărbare a Paştilor un termin mobil aşa după cum l'a oferit calculul fiecărui an.

In apus însă, şi mai cu seamă în biserica romană, înclinaţia era mai mult pentru un termin fix şi se stăruia la determinarea aceluia, după care apoi era să se întocmească şi organizaţiunea anului bisericesc. Pentru susţinerea şi documentarea acestor stăruinţe, se

făcură încercări în jurul teoriei despre crearea lumei primăvara şi în legătură cu aceasta, pentru determinarea ecvinocţiului de primăvară. Insă o păşire deschisă şi directă cu o propunere în acest înţeles, totuş se părea ceva prea cutezător. Dar ce nu s'a făcut direct s'a încercat indirect. S'a făcut adecă provocare la vederile celor doi mari poeţi latini ai păgânătăţii, Lucretius şi Virgil, încercând a arăta din scrierile acelora, că ei încă susţineau, că lumea şi-a luat începutul în timp de primăvară [1]. Pe temeiul acestora apoi, prin secl. IV, vine scriitorul Hilarianus şi cu provocare la I. Moisi 1, 4, 11, caută a dovedì că acel început a avut loc tocmai la ecvinocţiul de primăvară, care s'a pus pe 25 Martie, ca ziua creării lumei, «*natale mundi*».

Ajuns acest termin, n'a fost greu a se trage şi unele consecinţe. Şi biserica apuseană pentru susţinerea stăruinţelor sale, în cari vedea şi un fel de supremaţie asupra creştinătăţii întregi, a şi încercat a le trage. Anume se zicea: Trebue se admitem că *Cuvântul* (Logos) tocmai într'aceeaş zi a trebuit să se întrupeze pentru mântuirea lumei, în care aceasta a fost creată. Şi fiindcă creaţiunea şi-a luat începutul tocmai la ecvinocţiul de primăvară (25 Martie) aşa şi incarnaţiunea Cuvântului încă s'a întâmplat în acea zi. Pentru aceea biserica apuseană stăruia a se pune sărbătoarea *Buneivestiri* pe 25 Martie şi apoi, după legile firei, corăspunzător acesteia, sărbătoarea Naşterii Domnului pe 25 Decemvrie [2].

O altă împrejurare ce s'a mai adus pentru sprijinirea acestor stăruinţe, au fost patimile Mântuitoriului şi în special răstignirea. Dacă crearea lumei şi întruparea s'au întâmplat la acelaş timp, era fără îndoială, foarte natural şi de crezut, ca Mântuitorul tocmai într'aceeaş zi să-şi sfârşească vieaţa pământească, jertfită pe cruce pentru păcatele lumei, în care aceasta şi-a luat începutul şi în care Mântuitoriul a luat trup omenesc în pântecele Mariei. Şi într'adevăr, prin veacul al V-lea, aceste momente şi sărbătorile întru amintirea lor erau deja aduse în această legătură.

E uşor acuma de înţeles, că prin toate aceste conjecturi hipotetice biserica apuseană nu stăruia spre alta, decât să ajungă ca pentru sărbătoarea Paştilor să se statorească un termin fix, însă în faţa autorităţii hotărîrilor Sinodului dela Niceea toate aceste în-

[1] Lucretius de rex natura 816; Virg. Georgica II. 336.
[2] Cf. Piper: Evang. Iahrbuch für 1856.

cercări au rămas fără rezultat, din contră, chiar terminul de 25 Martie, în urma cercetărilor învăţaţilor alexandrini, n'a fost recunoscut ca ziua ecvinocţiului, ci chiar după calendarul julian a fost hotărîtă ziua 21 Martie ca termin constant al ecvinocţiului de primăvară. In urmare, în ceea ce priveşte anul bisericesc şi calculul după acest termin, s'au după sărbătoarea Paştilor, aceasta a rămas ca sărbătoare mobilă, fără ca să fie restrânsă numai la luna Martie. Dar chiar nici asupra structurii şi întocmirii interne a anului bisericesc, terminii de 25 Martie în apus, ori 1 sau 14 Septemvrie în orient, n'au avut nici o înfluinţă mai însemnată. Atât în apus cât şi în răsărit anul bisericesc, dar mai cu seamă cel liturgic şi ritual, a rămas şi este până în ziua de astăzi, împărţit în trei părţi principale, luate fiind Paştile ca centru şi anume:

a) Timpul de preparaţie pentru Paşti, care se începe în biserica orientală cu întrarea Triodului la Dumineca Fariseului şi a Vameşului, iar în biserica apuseană cu Dumineca numită *septuagesima* şi ţine până la Paşti;

b) Timpul dela Paşti până la Rusalii, respective până la Dumineca primă după Rusalii; şi

c) Tot timpul dela Rusalii până la încheierea anului liturgic sau până la întrarea Triodului. Acest al treilea timp stă sub stăpânirea Octoichului şi în Dumineca ultimă a acestui period, după practica bisericii orientale, este a se cetì evangelia despre judecata din urmă, dela Math. c. 25, vers 31–46.

Biserica protestantă, în ceeace priveşte începerea şi încheierea anului, a primit în general aproape întru toate practica bisericii apusene.

In rezumat putem acum constata, că cercetările asupra evoluţiunii istorice a anului bisericesc, cu privire la începerea aceluia, ni-au arătat, că acesta nu concade nici cu anul civil, ce se începe la 1 Ianuarie, nici cu cel tropic; din contră ni-au arătat, că atât în biserica orientală cât şi apuseană, anul bisericesc dela început a urmat a se începe toamna, la 1 Septemvrie, respective la advent, după analogia practicei urmate în Testamentul Vechiu.

G. Pletosu.

PREOȚII DIN BĂTRÂNI ȘI PREOȚII DE ASTĂZI.

O istorioară păstrată din bătrâni în graiul poporului românesc ne spune, că odinioară, într'o seară cu lună frumoasă, trei astronomi mergând pe un câmp cu ochii ațântiți spre cer ca să studieze mersul stelelor, s'a întâmplat, că deodată au căzut toți trei într'o groapă afundă, de unde nu au mai putut ieșì până a doua zi, când venind plugarii la lucrul câmpului, — la strigătele lor, — le-au venit în ajutor și i-au scos din groapă. Dupăce țăranii i-au scos din groapă, unul dintre dânșii, curios, cum sunt țăranii de regulă, când văd oameni străini, îi întreabă, că cine sunt, și cu ce se ocupă. La această întrebare astronomii îi răspund, că dânșii se străduesc să învețe și să cunoască cerul și mersul stelelor. Frumos lucru faceți, le răspunse țăranul, dar să nu-mi luați în nume de rău, dacă îndrăznesc, să vă dau și eu un sfat, și anume, ca mai nainte de a vă înălța cu ochii, ca să învățați, și să cunoașteți cerul și stelele, să învățați a cunoaște pământul, pentrucă altcum puteți să fiți expuși a o pățì ca aseară, să cădeți din groapă în groapă.

Nu suntem astronomi noi preoții, dar vecinic ațântiți ne sunt ochii spre cer, ca să învățăm și să cunoaștem voința Celuia ce este mai presus de Ceruri, așa precum s'a manifestat oamenilor această voință prin descoperirea dumnezeiască, și cum această voință influințează în mod neîntrerupt asupra vieții și desvoltării popoarelor. În acelaș timp ațântită este privirea noastră și asupra pământului, și anume asupra poporului încredințat păstoririi noastre, — cu intențiunea și scopul propriu chemării noastre preoțești, ca să-i cunoaștem sentimentele, dorințele și aspirațiunile, virtuțile și defectele și peste tot împrejurările vieții în cari se găsește, pentrucă chiemarea preoției este:

a îmbina pământul cu Cerul și a lucra neîncetat ca voința Cerului să devină singură stăpână peste modul de gândire și acțiune al credincioșilor.

Premițând acestea constatăm, că din bătrâni ne-a rămas o cestiune căreia, așa cred, că este bine, să-i dăm atențiunea cuvenită. S'a zis adecă în trecut, și este credință generală la noi, că «până când am avut preoți cu ceaslovul, și cu psaltirea am

avut religie, am avut pietate în popor». Şi în faţa acestei frumoase constatări istorice, mărturisim, că noi, preoţii de astăzi, simţim o adevărată mândrie sufletească, că vrednicii nostri înaintaşi în ale guvernării şi conducerii vieţii sufleteşti a poporului românesc, au trecut din această lume, — lăsând în urma lor această frumoasă aureolă.

În faţa acestei frumoase aureole, carea, repeţim, constitue o adevărată mândrie sufletească pentru noi preoţii de astăzi, mărturisim, că avem foarte mult de regretat în faptul, că despre cvalificaţiunea, vieaţa şi activitatea înaintaşilor nostri în ale preoţiei, avem prea puţine date istorice scrise. Ar fi însă o greşeală, dacă am crede, că vrednicii slujitori ai altarului bisericii române din trecut, nu ar fi avut după vremuri şi împrejurări şi o cvalificaţiune teologică corăspunzătoare. În punctul acesta amintesc, că scrutând eu prin arhive am aflat între altele în arhiva ţării din Budapesta o conscripţie a preoţimii, subşternută la anul 1767 cancelariei de curte din Viena de Mitropolitul din Carloveţ, Pavel Nenadovici. În această conscripţie, în carea sunt induşi şi preoţii de atunci ai eparhiilor de astăzi: Arad şi Caransebeş, nu este indusă cvalificaţiunea, ci numai parohia, numele preoţilor şi locul naşterii. Şi mi-a fost foarte bătător la ochi faptul, că în această conscripţie sunt induşi mulţi, foarte mulţi preoţi, originari din Transilvania şi din Valahia. Şi pentruca să ne facem o icoană asupra stărilor de atunci, amintesc de exemplu, că în protopopiatul de atunci al Mehadiei, dintre 33 de preoţi, 20 au fost originari din Valahia. În acelaş timp am aflat mulţime de rugări, subşternute de ierarhia din Carloveţ, în jumătatea a doua a veacului al optsprezecelea către Curtea din Viena, care pe atunci administra în ultimul for biserica, fostă comună românească şi sârbească, — în cari rugări ierarhia din Carloveţ cere: a se înfiinţa o şcoală teologică cu limba de propunere românească, — motivând această cerere cu împrejurarea, ca ierarhia să nu mai fie silită în viitor a căuta şi angaja preoţi din străinătate pentru poporaţiunea română din părţile ungaro-banatice. Aceste două momente istorice amintite aici, ne pot servì de bază în judecata asupra cvalificaţiunii preoţilor din bătrâni. Tinerii candidaţi la preoţie şi în Transilvania şi în Valahia se pregăteau pe atunci pentru chiemarea preoţească în mănăstirile de acolo; şi având o anumită pregătire

erau bine primiţi în părţile ungaro-banatice, unde deşì au fost multe mănăstiri, n'am putut afla nicăiri, că mănăstirile de aici s'ar fi ocupat cu creşterea tinerimii pentru chiemarea preoţească.

Cvalificaţiunea, de care vorbim a candidaţilor la preoţie, predată în mănăstirile din Transilvania și Valahia a constat de sigur în deprinderea în cântare, în ritualul bisericesc și în o scurtă expunere a doctrinii religiunii, un fel de curs de dogmatică și morală, aşa precum îl aflăm în vechile catehisme ale bisericii noastre. Aveau apoi bătrânii nostri din exerciţiul funcţiunilor pastorale un mare avantaj în faptul, că în trecut și până bine de curând, și anume până cam în a doua jumătate a veacului al nouăsprezecelea au fost de o influinţă hotărîtoare asupra vieţii poporului nostru tradiţiunile şi datinile religioase, păstrate din bătrâni cu toată sfinţenia. Faptul acesta este de mare valoare, pentrucă nici un fel de doctrină nu poate exercia atâta putere asupra modului de gândire şi acţiune al poporului ca datinele religioase, ţinute în adevăr sfinte și puse în aplicare cu toată sfinţenia aşa precum faptice s'a întâmplat aceasta la poporul nostru. Adăugând apoi aici, că poatecă nicăiri în lume nu s'a validitat mai mult împrejurarea amintită de mine în numărul prim al acestei reviste, și adecă, că preotul bun se face, se creşte însuş pe sine după întrarea sa în parohie, ca la bătrânii nostri. Bucurându-se înaintea poporului de o deosebită vază şi de multă atenţiune, și simţind în poziţiunea preoţească o adevărată podoabă a vieţii, fericiţii nostri bătrâni au avut la îndemână pentru cvalificaţiunea lor practică și teoretică de o parte poporul cu greutăţile și multele lui năcazuri, iar de altă parte ciaslovul şi psaltirea, evangelia, mineile, triodul și celelalte cărţi rituale, în cari în sfintele slujbe, prescrise pentru anul bisericesc, se expune întreagă sfânta scriptură și istoria bisericii din cele dintâi opt veacuri. Și aceste două cetite, înţelese şi puse cu conştiinţă în practică, de sigur fac pe teologul, pe preotul teoretic și practic.

Ajunşi aici ne îndreptăm privirea asupra noastră, a preoţilor de astăzi. Este greu a vorbì despre noi, dar dupăce intenţiunea acestui articol nu este nici ca să ne lăudăm, nici ca să ne defaimăm, ci curat numai a expune ceeace simţim şi dorim, constatăm următoarele:

Poziţiunea preotului de astăzi este mult mai grea, decât a preotului din trecut. S'a schimbat lumea, s'au schimbat împrejurările; şi terenul de activitate al preotului de astăzi este mult mai vast de cum a fost al preotului din trecut. Aceasta urmează de sine din chemarea şi misiunea, ce o are astăzi biserica noastră românească. În trecut, aşa au fost vremile pe atunci, biserica şi-a concentrat, şi silită a fost a-şi concentra întreaga sa activitate întru apărarea şi conservarea doctrinii. Astăzi nu mai este aşa. Astăzi biserica pe lângă apărare şi conservare a mai luat asupraş şi misiunea de a lucra, ca cuvântul lui Dumnezeu fapt şi stăpân să devină în sufletul şi inima poporului nostru pe toate terenele lui de vieaţă şi desvoltare. Şi eu, dacă nu mă înşală ochii, văd, că la preoţime este multă bunăvoinţă de a lucra în această direcţiune. În acelaş timp constat, că alăturea cu această bunăvoinţă avem astăzi în toate părţile preoţi cu mult mai multă pregătire de cum am avut în trecut, şi astfel în stare vom fi să facem faţă cu destul succes greutăţilor ce întimpinăm la fiecare pas în serviciul misiunii noastre pastorale. Să nu uităm însă un lucru. Ne găsim într'un timp de tranziţiune; iar în un astfel de timp tot ceeace facem, şi ceeace putem face este mult mai greu, decât altădată, în timpuri, când şi direcţiunea şi terenul de lucrare sunt deplin lămurite. Ne vom da însă toată silinţa, ca să ne lămurim pe deplin şi în aceste însemnate cestiuni, pentrucă dorim neapărat, şi lucrăm din toate puterile şi noi preoţii de astăzi, ca astăzi şi totdeauna să avem convingerea, că ne-am împlinit şi ne împlinim cu sfinţenie datorinţa întru ridicarea prestigiului sfintei noastre biserici şi întru ridicarea şi înaintarea poporului credincios, pe toate terenele de vieaţă şi desvoltare. Stăruim noi, preoţii de astăzi, toţi de o potrivă a lucra cu toată tăria întru ajungerea acestui sfânt scop. Şi pentruca să putem da adevărată expresiune şi vieaţă acestei nestrămutate dorinţe mă întreb:

Ce ne trebuieşte?

Să ne întâlnim cât mai des cu graiul şi cu scrisoarea. Să ne cunoaştem, să ne învăţăm şi să ne îndreptăm unii pe alţii; dar mai presus de toate *a)* să ne lămurim asupra direcţiunii, ce urmărim prin activitatea nostră pastorală în vieaţa de astăzi schimbată a poporului; *b)* să cunoaştem cât mai bine terenul şi formele vieţii şi activităţii noastre pastorale; şi în fine *c)* să ne creştem,

să ne desvoltăm, și întărim zilnic individualitatea și caracterul nostru preoțesc.

Cestiuni mari și grele sunt toate acestea, dar avem nădejde a răspunde cu timpul la toate, așa precum ni-se înfățișează lucrarea și lucrările, la cari ne-am angajat prin jurământul nostru preoțesc, după doctrina pozitivă divină a sfintei noastre biserici și după trebuințele spirituale de astăzi ale poporului nostru.

Augustin Hamsea.

RELIGIUNEA PRIMORDIALĂ ȘI ORIGINEA RELIGIUNII.

II.

Expunerile din articolul precedent le-am terminat cu concluziunea, că fetișizmul n'a fost religiunea primordială a omenimii și că el nu poate fi explicat ca un product natural al gândirii omului primitiv, ci: ca cea mai degenerată formă a conștiinții religioase.

Insuficiența hipotezei fetișizmului au recunoscut-o chiar și unii scriitori evoluționiști, de aceea au căutat să o înlocuiască cu alte explicări. *Animizmul* sau cultul spiritelor este privit de acei scriitori ca forma, în care s'a ivit religiunea pentru întâiașdată în omenime. La această religiune ar fi ajuns omul în urma *fricei* ce a simțit-o în fața unor fenomene îngrozitoare din natură. Aceste fenomene (d. e. tunetul, fulgerul, cutremurele de pământ, erupțiunile vulcanice etc.), prin cari omul primitiv își vedea amenințată existența, au trezit în sufletul său nu numai un sentiment de frică, ci totodată și interesul de a le cunoaște cauza, care le-a produs. Fiind însă lipsit de cunoștințele naturaliste necesare, el nu le-a putut explica din cauze naturale, ci s'a văzut nevoit a le atribuì unor cauze nevăzute, unor ființe supranaturale, unor *spirite,* cari ar sta în dosul acelor fenomene. Și, deoarece omul primitiv socotea acele fenomene ca primejdioase pentru existența sa, spiritele volnice și foarte puternice, cărora le atribuia producerea lor, au luat în mintea lui încă dela început caracterul unor spirite rele, a unor *demoni* răuvoitori, din care cauză animizmul se mai numește și *demonizm.* Pe acești demoni îndumnezeiți a cercat apoi omul primitiv să-i câștige pentru sine prin aceea că

le-a adus un cult religios. Astfel a fost pus fundamentul dintâi al religiunii.

In acest chip vrea să explice originea religiunii, între alţii din timpul mai nou. învăţatul *Gustav Roskoff,* după ale cărui expuneri [1] am formulat noi hipoteza de mai sus.

Această hipoteză nu este însă noauă. Ea a fost cunoscută — dupăcum ne spun fireşte scriitorii de mai târziu — încă pe la a. 500 înainte de Christos filozofului grec *Anaxagora*, părintele filozofiei atice, apoi scurt după aceea materialistului *Democrit.* Cu toată siguritatea se ştie, că a susţinut-o *Epicur*, iar dela poetul roman *Lucreţiu* — se zice — ne-ar fi rămas cuvintele: «primos in orbe Deos fecit timor, ardua coelo fulmina cum caderent». Pentru filozofii și naturaliștii lumei vechi, explicarea religiunii din sentimentul fricei, a fost o hipoteză predilectă. Dupăce creştinizmul a triumfat asupra gândirii păgâne, acea hipoteză n'a mai aflat aderenţi până în veacul al 18-lea, când a reîmprospătat-o filozoful englez *David Hume,* pe urmele căruia au păşit apoi şi alţi scriitori. Dintre ai nostri, foarte puţini cari s'au ocupat cu astfel de probleme, a acceptat-o *Vasilie Conta,* care încă susţine [2] că «frica de necunoscut» este identică cu sentimentul religios în întâia fază a desvoltării sale. Cu părerile acestui scriitor ne vom ocupa însă ceva mai la vale, într'o mai potrivită legătură de idei.

Acum vom examina hipoteza ce am expus-o, ca să vedem ce poate presta.

Constatăm din capul locului, că acea hipoteză naturalistă conţine o însemnată particulă de adevăr, care nu trebue trecută cu vederea și anume adevărul, că natura împrejurimii, configuraţiunea solului, referinţele climatice etc. între cari trăieşte un popor, îi determinează în mare măsură *formarea unor idei și concepţii religioase.* Astfel este constatat, că religiunile dela sud, conform spiritului molatec contemplativ al popoarelor de acolo, conţin mai multe elemente mistice decât religiunile dela nord, cari au un caracter mai raţionalist, mai rece. De asemenea se zice, că în fantazia popoarelor sudice, iadul a luat icoana unui

---

[1] *G. Roskoff*: Das Religionswesen der rohesten Naturvölker. 1880 pag. 128 seq.
[2] *V. Conta:* Incercări de metafizică materialistă. Iaşi, ed. Şaraga p. 6 seq.

înspăimântător loc de ispăşire prin călduri şi flacări mistuitoare, pe când popoarele dela nord îşi închipuiesc iadul ca un loc de tortură prin geruri insuportabile — dupăcum, adecă, unele sufer mult în această vieaţă din cauza căldurilor, altele din cauza frigului ce domneşte în regiunile pe unde locuiesc.

Adevărat este şi aceea, că natura externă în mijlocul căreia trăieşte omul, are o mare înrîurinţă asupra *intenzităţii* sentimentului său religios, a religiosităţii sale. Priveliştea ce ni-se deschide contemplând cerul înstelat sau aflându-ne în faţa unei măreţe catene de munţi bătrâni, cari işi înalţă majestatic piscurile spre cer, trezeşte în sufletul nostru un tainic fior, care ne înalţă într'o lume mai senină şi ne face să exclamăm cu măiestrul cântăreţ de psalmi: «minunate sunt lucrurile Tale Doamne, toate întru înţelepciune le-ai făcut!» Şi fenomenele îngrozitoare din natură încă îl predispun pe om spre religiune. Se ştie, că poporul nostru, care locuieşte în părţile muntoase, unde tună şi fulgeră mai des, este în genere cu mult mai religios decât cel dela ţară. Bine înţeles, nu voim să zicem prin aceasta, că cauza acelei religiosităţi mai mari a poporului nostru din munţi ar fi a se căuta numai în înrîurinţa naturii în mijlocul căreia trăieşte el, pentrucă bine cercetând vom afla şi alte cauze b. o. izolarea lui de vieaţa mai stricată din jurul oraşelor, puţina comunicaţie şi ferirea de amestecul cu alţii etc.

Dar, deşi susţinem că împrejurările naturale între cari trăieşte un popor, îi pot influinţà ideile sale religioase, mai ales dacă acel popor îşi câştigă din roadele pământului condiţiile de traiu, totuş nu putem admite părerea acelora, cari vreau să stabilească o legătură *necesară* între acele împrejurări şi între ideile religioase. In genere este foarte temerară încercarea de a considera bunurile spirituale ale unui popor drept producte naturale ale condiţiilor externe între cari trăieşte el.[1] Dacă ar exista o astfel de legătură necesară între mediul natural şi religiune, atunci ar trebui

---

[1] Foarte forţată ni-se pare următoarea explicare a d-lui *D. Drăghicescu:* „După cum deşertul egiptean şi sirian trezì în mintea omenească *monoteizmul*“ (o părere de altcum veche, care uşor poate fi răsturnată prin întreagă istoria religioasă a popoarelor semitice) „şi idea nemuririi sufletului, în valea Dunării a înflorit şi *poate* va înflorì şi se va desvolta religiunea temeinică a vieţii viitoare. Acesta (! ?) este rostul şi insemnarea numeroaselor mănăstiri cu cari voivozii munteni şi moldoveni umplură colţurile cele mai frumoase şi cele mai însemnate ale ţării!“ „Vieaţa literară“. 1906 Nr. 41 p. 4.

să întimpinăm religiunile cele mai înfricoșate acolo, unde natura este mai sălbatică. Aceasta consecvenţă nu o aflăm. Vestitul etnograf *Oscar Peschel* o ilustrează prin următorul exemplu: «dacă i-se cuvine unui petec de pământ numele raiu, apoi este acela de bună seamă Mexico, cu lacurile sale, cu podoaba plantelor sale, cu pitoreştile câmpii, cu atmosfera pururea limpede şi cu clima sa răcoritoare. Şi totuș sub acest cer al desfătărilor a iscodit melancolia indigenilor toate cruzimile unei sângeroase idololatrii».[1] Se spune, că Mexicanii, pentruca să împace mănia zeilor sacrificau în fiecare an până la 20,000 de oameni.[2]

Deși recunoaștem până la anumite margini influinţa mediului natural asupra desvoltării religiunilor, afirmăm totuș hotărît, că acel mediu n'a putut *crea* pentru prima dată religiunea. Indeosebi, nu putem explica originea religiunii din frica ce a simţit-o omul primitiv faţă de fenomenele îngrozitoare ale naturii și faţă de presupusele lor cauze supranaturale, adecă faţă de spiritele demonice, din acel motiv, fiindcă *înainte* de ce a atribuit, ori mai bine zis, *ca să fi putut atribuì* el producerea acelor fenomene unor fiinţe supranaturale, a trebuit să posedă neapărat credinţa tare, că *există* astfel de fiinţe, cari stăpânesc natura. Existenţa acestei credinţe în conștiinţa omului primitiv *a premers* deci concluziunii, că fenomenele îngrozitoare le-au produs spiritele rele și – fără să fi avut el acea credinţă, nu putea face nici decum o astfel de concluziune, pentrucă unor cauze absolut necunoscute nu le poate atribuì nime nici un efect. Fără credinţa că există spirite rele, omul nu s'a putut teme de ele, fiindcă frica presupune existenţa fiinţei temute. Nici cel mai fricos om nu se teme de o fiinţă, despre a cărei existenţă n'are nici o cunoștinţă. *Dupăce* a crezut omul, că există fiinţe supranaturale, cari îi primejduiesc vieaţa prin efectele rele ce le produc în natură, admitem, că frica faţă de ele l-a putut determina să le adoreze, dar în acest caz, frica nu este cauza și sorgintea religiunii, ci numai un motiv pentru exercitarea ei.

Hipoteza expusă vrea să explice originea religiunii din un sentiment trezit în sufletul omului de lucruri *întâmplătoare* și *trecătoare*, cum sunt fenomenele îngrozitoare, cari se abat dela cursul

---

[1] Oscar Peschel: Völkerkunde. 1881 pag. 307.
[2] Cf. V. Conta op. cit. p. 51.

regulat al naturii. Această procedură este însă greşită, fiindcă ea nu ţine seamă de însemnătatea religiunii şi de *influinţa ei durabilă* asupra vieţii omeneşti. Frica faţă de fenomenele îngrozitoare a putut agita fantazia omului primitiv, ca să creeze felurite imagini şi combinaţiuni, dar o astfel de stare anormală a fost de o durată scurtă. Dupăce au trecut fenomenele îngrozitoare, deodată cu limpezirea cerului şi cu strălucirea soarelui, a trebuit să-şi revină în fire şi omul şi să înţeleagă cu judecata normală că cele ce le-a văzut mai nainte au fost creaţiuni ale fantaziei, cari n'au realitate. Oare numai în chestiuni religioase să fi atribuit omul productelor fantaziei sale existenţă reală, pe când în toate celelalte lucruri şi-a ştiut da seama de adevăratul lor caracter? O astfel de presupunere ar putea-o admite numai fantazia, cugetarea sănătoasă nu. Cine ar fi recunoscut creaţiunile religioase ale fantaziei drept legi obligatoare pentru conştiinţa omenească şi cine s'ar fi supus lor ca unor norme de vieaţă, de multeori foarte aspre. Admirabilă şi neîntrecută a trebuit să fie acea creaţiune a fantaziei omului primitiv, în care a crezut omenirea întreagă şi i-a influinţat vieaţa mai mult decât oricare altă putere!

Oricât de aprinsă să fi fost fantazia omului primitiv, un zbor atât de avântat totuş nu şi-a putut lua ca să se înalţe până la idea divinităţii. Căci cum lucră fantazia? Ea îşi scoate materialul creaţiunilor sale din sfera lumii reale cunoscute, acel material îl combinează apoi prin exagerări sau micşorări în astfel de forme, cari nu corespund realităţii, dar la combinaţiuni de tot nouă, pentru cari îi lipsesc orice idei aperceptive, nu se poate înălţa fantazia nici decum. Creaţiunile ei îşi au baza totdeauna în sfera lucrurilor deja cunoscute. Astfel stând lucrul, este evident, că la ideea divinităţii, care este esenţial deosebită de ideile ce le are omul despre lucrurile acestei lumi, nu s'a putut avânta fantazia. Cu tot dreptul ne putem întreba, de ce n'a căutat omul cauzele fenomenelor îngrozitoare în sfera celor naturale, de ce să-şi fi luat refugiul la un salt în sfera celor supranaturale? Ar fi fost mai aproape de gândirea omului primitiv să caute cauzele naturale necunoscute în sfera naturii, decât să iscodească ficţiunea unor duhuri rele, pe cari nu le-a văzut.

Dacă ar fi religiunea productul fricei ce l'a cuprins pe om în faţa unor fenomene extraordinare neesplicabile, atunci ar urma

ca ea să disparǎ deodată cu progresul ştiinţelor naturale, cari îi descoper omului adevăratele cauze ale fenomenelor naturii. De fapt însă lucrul nu stă aşa. Invăţaţii cei mai însemnaţi pe terenul ştiinţelor naturale au fost bărbaţi religioşi şi adeseori au mărturisit, că studiul naturii, departe de-a sprijinì necredinţa, îl conduce pe om la cunoaşterea lui Dumnezeu. Cartea naturii, pentru ceice o ştiu cetì cum se cuvine, vorbeşte despre înalta înţelepciune a Celui ce a creat-o.

Hipoteza espusă ignorează *fiinţa* religiunii, care nu se cuprinde din un sentiment de frică faţă de Dumnezeu, ca stăpânul şi producătorul fenomenelor din natură. Pe când, dacă frica ar fi produs religiunea, tot ea ar trebuì să formeze, de nu exclusiv, cel puţin partea cea mai cumpănitoare din cuprinsul aceleia.[1] In cuprinsul tuturor religiunilor prevalează însă un sentiment de alipire a omului cătră Dumnezeu, ca cătră un părinte bun, care poartă grije de toţi fiii săi. Totdeauna şi-a îndreptat omul sufletul spre Dumnezeu, pătruns fiind de dragostea fiească turnată în frumoasele cuvinte: «Tatăl nostru, carele eşti în cer». Este adevărat, că există şi în religiune un fel de frică, dar ea este de tot deosebită de acea frică, pe care o simţeşte omul când se vede ameninţat de un rău fizic. Frica ce există în religiune poartă un *caracter etic* şi rezultă din conştiinţa vinei omului de a se fi abătut dela porunca lui Dumnezeu. Această frică religioasă rezultă deci din religiune şi nu are nici o asemânare cu frica de relele fizice. Frica religioasă este egală cu frica copilului, care a călcat porunca părintelui său.[2] Insamnă a ignora cu totul fiinţa şi însemnătatea religiunii, dacă socoate cineva că i-a explicat originea, deşi a trecut cu vederea împrejurarea, că *idea religioasă* este acea mare putere, care ca suprema lege stăpâneşte *voinţa* omului şi îi întemeiază prin aceasta o concepţiune morală despre vieaţă.

Nici una dintre religiunile existente nu se cuprinde numai din demonizm, ci şi din concepţii religioase mai superioare. In toate religiunile se află, pe lângă credinţa în demoni, o altă credinţă în spirite bune şi această credinţă este mai veche decât cea dintâi. Demonizmul, care nu poate mulţumì trebuinţele reli-

---

[1] Dr. O. Găina: Universalitatea, fiinţa şi orig. religiunii. 1899, pag. 117.
[2] A. Schill: Theologische Principienlehre. 1895 pag. 39 şi 42.

gioase ale sufletului omenesc, este deci întocmai ca şi fetişizmul, *o decadenţă dela credinţe religioase mai curate* şi mai demne de om. Atât după fiinţa sa, cât şi după formele concrete, în cari îl cunoaştem din istoria religiunilor, demonizmul poartă semnele celei mai grozave degenerări, nu numai a conştinţii religioase, ci a vieţii sufleteşti a omului peste tot.[1]

Intr'adevăr numai pentru un suflet de tot întunecat a putut lua Dumnezeul său figura unui negru demon. Cu istoria religiunilor acelor popoare (Iudei, Suzi, Egipteni), a căror vieaţă religioasă o putem urmărì până la cel mai îndepărtat trecut, suntem în stare a dovedì că la începutul religiunilor nu stă credinţa în divinităţi rele, ci într'un Dumnezeu bun. ***N. Bălan.***

MĂRTURISIREA.

Peste câteva zile întrăm în Păresimi, un timp acesta de o deosebită însemnătate din punct de vedere pastoral. Din această cauză, şi — fiindcă numărul precumpănitor al abonaţilor revistei noastre este din generaţiunea mai tineră a preoţimei, — credem a face un bun serviciu, dacă revenim asupra administrării tainei pocăinţei, ce se reclamă din partea credincioşilor mai ales în acest timp.

O recerinţă esenţială pentru administrarea cu bun rezultat a acestei taine este: pregătirea credincioşilor în mod corespunzător. În scopul acesta preotul va revenì asupra învăţăturilor pozitive mai cardinale de credinţă şi morală, cari ne determină în faptele noastre, ca astfel credincioşii, primind un îndemn a-şi compara faptele cu învăţăturile morale, să se deştepte din starea sufletească amorţită şi să simtă trebuinţa a se curăţì de greutatea ce le apasă conştiinţa.

Ca o înlesnire a acelei pregătiri este a se esplica acea întocmire rituală, că Păresimilor le premerge ca un fel de introducere pentru timpul de pocăinţă, Dumineca Vameşului şi a Fariseului, apoi a Fiului rătăcit şi cele două Dumineci următoare, când preotul luând anză mai ales dela parabolele din Dumineca

[1] Eduard v. Hartmann: Das relig. Bewustsein der Menschheit, p. 257 urm.

Vameşului şi a Fariseului şi a Fiului rătăcit, va scoate la iveală păcatele grele ce-şi au sorgintea în egoizm și desfrânare.

O interpretare și aplicare potrivită a cuprinsului acestor parabole, cu aparat corespunzător de cunoştinţe psihologice, este aproape imposibil ca să nu-şi aibă efectul contemplat.

Tot stadiului de pregătire aparţine și aceea, ca să se combată unele și altele preocupaţiuni ce se impun ca neajunsuri la administrarea acestei taine în mod corespunzător, precum şi o împărţire potrivită a credincioşilor cum să vină la mărturisire, ca preotul să aibă timp suficient a se ocupa în mod intensiv cu fiecare. Susţin, că o astfel de tractare adecvată și intensivă la mărturisire va avea efectul îndreptărei faptelor și moravurilor în măsură neasemânat mai mare chiar decât învăţăturile de cuprins general împărţite în predici, fie ele ori-cât de măiestrit compuse, în frazele cele mai răpitoare ale oratoriei.

Zilele cele mai potrivite pentru mărturisire sunt zilele de Mercuri și Vineri din Păresimi și anumit în legătură cu serviciile divine a ciasurilor și liturgiei înainte sfinţite, cari servicii, după întocmirea lor specifică, deasemenea au o influinţă puternică a ne dispune spre căinţă. Pentru aceea, în linia primă, preotul astfel să-și întocmească afacerile, ca aceste zile să fie rezervate în Păresimi numai trebuinţelor sufletești ale credincioșilor, şi pe lângă o deprindere consecventă, mai curând sau mai târziu, credincioșii încă se vor conforma acestui bun aranjament.

*

Pe cât de importantă este administrarea corespunzătoare a tainei pocăinţei din punct de vedere pastoral, pe atât este ea şi de dificilă, dacă e ca să-şi aibă efectul, de aceea se recere mai presus de toate, ca preotul să fie un bun *psiholog.*

Biserica s'a îngrijit însă, ca și acest neajuns să fie după putinţă delăturat, pentru aceea în Euhologion sau Molitvelnic se dau unele inviaţiuni în privinţa punerii întrebărilor la mărturisire. Ar fi însă o procedură cu totului greșită, când preotul ar urma întomai, în rând cronologic, cu punerea întrebărilor din această carte rituală, pentrucă uşor s'ar putea face vinovat şi de punerea vre-unei întrebări nepotrivite, ce ar putea să aibă efect deprimător sau chiar jignitor pentru cel ce se mărturisește.

Ca directive la punerea întrebărilor să se aibă în vedere: etatea, sexul, poziția socială, gradul de desvoltare intelectuală, ocupațiunea, mediul social, pentrucă toate acestea împrejurări, deşi nu în mod absolut, totuş în mare parte ne determină faptele şi inclinările spre vițiuri în una sau alta direcțiune. Ar fi o procedură greșită, ca să ne extindem la cei nevârstnici, cu întrebări potrivite numai pentru cei ajunși în vârsta bărbăției; sau să ne referim cu aceleaşi întrebări la un credincios din clasa inteligentă, ca și la un țăran, pentrucă de alt mediu social se influințează unul, și de alt mediu social altul; acelaş tact pastoral trebue observat în ce privește diferința de sex, și celelalte împrejurări indicate, evitându-se peste tot întrebările nepotrivite, prin cari eventual s'ar putea da anză la cunoaşterea de păcate, despre cari cel-ce vine la mărturisire poate că nici n'a avut cunoştință că există.

Să nu se peardă din vedere nici pe un moment din partea preotului mărturisitor împrejurarea, că el nu este judecător, ci numai mijlocitor între Dumnezeu și om, ca prin darul său duhovnicesc să vină într'ajutor celui păcătos pentru curățirea sufletească. Ar fi deci de asemenea o procedură cu totului greşită și absolut neadmisibilă, ca prin punerea întrebărilor să se pună pe terenul investigațional, pentru constatarea complicității, prin ceeace ar căuta a-și satisface numai curiosității, pentrucă o atare procedere ușor ar avea de urmare înstrăinarea credincioşilor dela mărturisire, făcându-se preotul grav vinovat pentru astfel de consecvențe.

*

Cu actul mărturisirii ca atare stă în strânsă legătură și aplicarea corespunzătoare a epitemiilor (canoanelor), a căror criteriu și însemnătate este şi trebue să fie acela, că ele nu sunt o satisfacere, un ecuivalent adecvat al păcatelor comise, ci sunt numai mijloace, ca cel rătăcit să se pună pe calea abaterii dela păcat.

In Molitvelnic şi în această privință aflăm inviațiunile necesari. Nu ar fi însă o procedere corectă din punct de vedere pastoral, aplicarea epitemiilor întocmai după cum se fixează în cazurile specificate acolo, ci și la aplicarea epitemiilor să se țină cont de: etate, sex, poziţiune socială și alte împrejurări ce caracterizează individualitatea penitenților.

Ca normative la aplicarea epitemiilor trebue să ne servească felul păcatelor, cari în fond, după cum am indicat mai sus, își au sorgintea sau în egoizm, sau în inclinările spre desfrânare, de aceea epitemiile se aibă criteriul de a fi adecvate păcatului comis. Pentru păcate comise din interes material, din lăcomie, și peste tot din satisfacerea boldului egoistic, adecvată va fi aplicarea de epitemii, cari să-l oblige pe penitent la fapte de milostenie; iar pentru păcate de desfrâu, epitemii, prin cari se combat și înfrânează boldurile desfrânării.

Pe când însă se recomandă a se avea în vedere acestea indigitări, să nu se peardă din vedere nici alte două momente la aplicarea epitemiilor și anume, ca ele să nu fie taxate ca o exploatare materială a credincioșilor, chiar și pentru scopuri de binefacere sau filantropice. Și în această privință totdeauna să avem în vedere cazul dezastros din biserica apuseană, care a dat anză la ruptura zguduitoare prin reformațiune; iar de altă parte, deoarece din unele epitemii admise de biserica noastră să dedeclină și asupra preotului și anumite avantagii materiale, nu se poate recomanda din destul, ca preotul să se desfacă de orice interes personal la aplicarea epitemiilor.

Prin o tractare corespunzătoare a credincioșilor la mărturisire va ajunge preotul la un rezultat foarte mulțămitor din punct de vedere pastoral, pentrucă, cunoscând de aproape starea lor sufletească, i se va indica cam în ce direcțiune trebue să-și concentreze forța activității sale pastorale; va vedea cam ce fel de vițiuri bântue în măsură mai mare, cari reclamă paralizare și îndreptare, și susțin, că după o lucrare intensivă și stăruitoare, mai curând sau mai târziu, trebue să ajungă la rezultat mulțămitor, și această mulțămire sufletească va fi răsplata cununii nevestejite în activitatea sa pastorală. ***Dr. E. Roșca.***

Toate perioadele de timp poartă pecetea gradului de cultură al oamenilor.

*

Faptele bune ori rele sunt martorii veritabili ai caracterului omului.

DUHOVNICUL.

PASTORALELE MITROPOLITULUI ŞAGUNA.

III.

Cuprinsul şi însemnătatea lor.

În aceeaş măsură prezintă o importanţă istorică-culturală pastorala lui Şaguna dela praznicul cel luminat al Învierii Domnului din anul 1853, în care ni-se lămureşte o mică pagină din şirul străduinţelor sale neadormite pentru propăşirea în cultură a poporului său şi ni-se arată, în special, împrejurările, între cari s'a întemeiat *fundaţiunea Francisc-Iosefină* pentru ajutorarea şcolarilor săraci.

După obicinuitul început cu temeiuri din sfânta scriptură, arhiereul vesteşte cu multă bucurie, că înălţatul împărat a scăpat cu vieaţă de arma ucigaşului. (E vorba de cunoscutul atentat contra Monarhului nostru, din 1858). În urma acestui eveniment, chemat să reverse o mare bucurie în inimile popoarelor austro-ungare, spune, că şi dânsul a alergat la Viena să dea expresiune bucuriei sale şi a credincioşilor săi, pentrucă îngerul Domnului a veghiat asupra vieţii preabunului domnitor. Dar în acelaş timp, — luând pildă dela naţiile celelalte, cari în amintirea acestui fapt au înfiinţat fel de fel de instituţiuni filantropice şi culturale, — a cerut şi dânsul îngăduire preaînaltă, ca, în chip de mulţămită lui Dumnezeu pentru scăparea monarhului din primejdia vieţii, să poată întemeia o fundaţiune «pentru ajutorinţa şcolarilor celor buni, strădalnici şi săraci», care să poarte numele împăratului. Ceeace i-s'a şi îngăduit.

Căci «cui nu-i sângerează inima — urmează mai la vale luminatul episcop — când vede, că unii tineri dăruiţi cu cele mai frumoase talente şi plini de râvnă cătră învăţături, — din cari ar putea să se aleagă nişte supuşi vrednici ai împăratului, nişte stâlpi şi luminători ai neamului lor şi nişte fii străluciţi ai bisericii — din lipsa mijloacelor trebuincioase sunt siliţi a lăsa şcoala, a-şi îngropa talentele sale şi a petrece vieaţa sa la coarnele plugului?»

În urmare, îndeamnă cu stăruinţă pe toţi credincioşii, să nu pregete a-şi jertfi obolul, din inimă curată, pentru întemeierea acestei fundaţiuni «care poartă un nume atât de strălucit şi are un scop atât de sfânt». Totodată arată, că administrarea acestei

fundaţiuni, — la care însuş dăruieşte 1000 de fiorini în argint, se va face prin epitropia eparhială, aşezată de sinodul dela 1850, «pentru îngrijirea averilor eparhiale».

Pastorala aceluiaş praznic din anul următor începe iarăş cu preamărirea zilei chemate «să ne bucurăm şi să ne veselim într'ânsa», dar de astădată Şaguna trece mai cu zor peste însemnătatea biblică şi religioasă a zilei, pentruca să dea de ştire fiilor săi credincioşi îndoita mărime şi bucurie a acestui praznic pentru dânşii. Deodată cu sfintele Paşti adecă tinărul nostru monarh primia taina sfintei căsătorii cu preastrălucita princesă Elisabeta de Bavaria. Un nou prilej pentru Şaguna, ca să-şi manifeste neţărmurita-i alipire şi credinţă faţă de augusta casă domnitoare. Pătruns de însemnătatea istorică a momentului, dă poruncă preoţimei întregi să alerge la biserică şi să roage pe «Părintele luminilor şi izvorul tuturor darurilor, ca din preaînaltul său lăcaş, ca şi în Cana Galilei, să reverse darul său peste nunta aceasta — ca să fie spre fericirea tuturor neamurilor, sub părinteasca stăpânire a puternicului său sceptru împreunate».

E interesant, că nici prilejul acesta, destul de sărbătoresc, nu-l lasă Şaguna să treacă, fără să-l întrebuinţeze pentru scopurile cele înalte, care-i pluteau pururea înaintea ochilor sufleteşti.

Praznicul învierii Domnului — urmează el — cu adevărat creştineşte se sărbează numai *prin fapte de milostenie.* Milostenia este jertfa cea mai plăcută lui Dumnezeu. Pofteşte aşadar din nou, ca nime «să nu se scumpească cu inima» şi toţi să contribue pentru tinăra fundaţiune Francisc-Iosefină, de ar da «batăr 1 creiţariu, căci şi acela va fi bine primit la Dumnezeu, ca şi dinariul văduvei din evanghelie».

La sfârşit împărtăşeşte, că fiind şi dânsul poftit a lua parte la cununia împărătească, va pleca, în curând, la Viena, «ca înaintea picioarelor Măiestăţilor Sale să descoper credinţa şi supunerea voastră».

Întreaga pastorală — care şi altcum depăşeşte marginile celor obicinuite — e ţinută în stil vioi şi în ton înălţat, expresiunea bucuriei nefăţărite, de care era cuprins Arhiereul din prilejul cununiei imperiale.

De alteori pastorala lui Şaguna se mărgineşte la desvoltarea amănunţită a unei teme teologice, din sfera moralei sau a ese-

gezei biblice, pe temeiul căreia se dau apoi învățături și povețe pastorale de bună viețuire. Pastoralele de felul acesta ne înfățișează în cea mai frumoasă lumină pe Șaguna, ca pe arhiereul cel tare în credință și «tare în scripturi».

Așa, de pildă, în pastorala sa de Crăciun din anul 1853, întitulată «*Cuvântare arhierească* la zilele cele luminate ale Naşterii și ale Botezului Domnului», Șaguna își pune întrebarea, ce ar fi astăzi omul pământean, dacă bunul Dumnezeu nu s'ar fi milostivit să trimită în lume pe unul născut fiul său? Și sprijinit pe dovezi din sfânta scriptură și pe cunoștința firii omenești, care mai bucuros se pleacă la rău, decât la bine, ajunge la concluziunea, că *omul ar fi fost făptura cea mai nenorocoasă de pe pământ.* Numai mila cea nemăsurată și dragostea cea nesfârșită a lui Dumnezeu l-a mântuit de peirea desăvârșită. Așa dar suntem datori să mai gândim câte-odată și la Dumnezeu — urmează el — ca să nu ne scoată și pe noi din *raiul vieții noastre,* cum a scos pe Adam și pe Eva din raiul desfătării; să-i aducem jertfe plăcute, ca Avel; să ne ferim de pizmă și gâlceavă cu deaproapele nostru, ca să nu cădem în păcatul lui Cain; să săvârșim cele bune, ca să nu fie silit Dumnezeu a ne înneca iarăș cu apă fărădelegile noastre, ca pe vremea lui Noie; să fim cu blândețe și zmerenie, ca să nu cădem în păcatul trufiei, ca cei ce voiau să înalțe turnul Babilonului; să trăim vieață lină și neprihănită, ca să nu cumva să ne pedepsească Dumnezeu cu foc și cu pucioasă, ca pe Sodoma și Gomora și numai cele bune să le gândim și să le facem în toate zilele vieții noastre.

Pastorala dela Crăciun din anul următor se ocupă cu tălmăcirea cuvintelor lui Iisus Christos dela Matei V. 9: «Fericiți făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema.» Explicarea clasicului principiu evangelic, enunțat de Mântuitoriul în cuvântarea de pe munte, se mărginește însă numai la trei cerințe de căpetenie. Suntem făcători de pace, *a)* când urîm cele rele și iubim cele bune; *b)* când cu știința nu săvârșim nici cel mai mic păcat; *c)* când avem convingerea, că fapta rea este cea mai urîtă dovadă de nemulțămită față de Dumnezeu, a cărui iubire față de noi oamenii — cum zice prorocul Isaia, C. 49 st. 15 — «întrece și iubirea maicelor față de pruncii săi».

Toate aserţiunile şi-le sprijineşte Şaguna cu citaţii din proroci şi evangelişti, pe cari le alege cu gust şi potrivit a înrîurì asupra inimei ascultătorilor.

Câteva pastorale de felul acestora, de altcum, sunt deajuns, ca să ne convingem, că Şaguna avea frumoase cunoştinţe teologice — mărturie este şi întinsa lui activitate literară pe terenul bisericesc — dar mai presus, decât aceasta, era *preot cu frica lui Dumnezeu, tare în credinţă, adânc pătruns de adevărurile religioase şi conştiu de răspunderea, care o are înaintea lui Dumnezeu, şi a oamenilor, pentru îngrijirea şi mântuirea sufletelor încredinţate îngrijirii sale duhovniceşti.*

Se nu ne cuprinză deci mirarea, dacă în vârtutea conştiinţei depline a poziţiunii şi chemării sale, la 13 Iunie 1857 Şaguna se simte îndemnat să dea o straşnică pastorală preoţilor, asupra cărora stăpânia nu duhul evangeliei, ci *patima beţiei.* Arhiereul dojeneşte cu asprime pe preoţii, cari sunt aplicaţi a slujì mai mult gâtlejului şi stomacului, decât binelui vremelnic şi vecinic al turmei lor. Şi pentruca să le pună în vedere păcatul «zăbovirii la vin», citează cuvintele sfântului Grigorie Teologul, care zice, că *beţia la omul mirean este greu păcat, dar la preot este furtişag de cele sfinte.*

«Mi-se sfâşie inima de durere — zice Şaguna — când gândesc, că prea mulţi dintre preoţii noştri au apus cu vieaţa înainte de vreme din pricina patimei beţiei, de care erau cuprinşi. Şi într'adevăr patima aceasta, a beţiei, este păgubitoare şi de vieaţă şi de suflet şi de avere şi pricinuieşte necinste şi vecinică osândă sufletească. Auziţi şi cei trezi şi cei beţivi, ce zice înţeleptul Solomon, în C. XXIII st. 29—32, despre beţivul! Iată ce zice: Cui este vai? Cui sunt gâlcevi? Cui judecăţi? Cui zdrobirea în zadar? Cui sunt ochii urduroşi? Au nu celor, ce se zăbovesc la vin şi celor ce păzesc unde se fac ospeţe?»

Frumoase vorbe! Dar cine ne-ar putea spune, în câte cazuri au avut putere de îndreptare?...

Abia a trecut anul şi la 22 Mai 1858, vedem pe Şaguna din nou constatând, într'o scrisoare circulară, că «cârciumele de pe sate se înmulţesc, vinărsăriile se tot zidesc, arândaşii se îmbogăţesc, pe când biserica, dulcea maica noastră biserică, se tânguieşte, iar şcoalele noastre jelesc, că sunt uitate şi părăsite».

Aceeaş constatare jelnică o fac şi arhiereii zilelor noastre. Oare şi cei-ce vor venì?

În pastorala pentru Crăciunul anului 1858 afară de învăţături frumoase, evangelice, găsim şi o menţiune de interes istoric. Şaguna stăruieşte pe lângă curatorii (epitropii) bisericilor ca în sărbători să strângă cu discul bani pentru biserica Catedrală, al cărei fond îl întemeiase. Colecta după cum ştim, s'a început în 1857.

La 20 Aprilie 1859, episcopul Şaguna aduce la cunoştinţa tuturora, că «nizuiala cea plină de jertfire şi de vârtuţi mărețe, care înfrumseţează pe înălţatul nostru împărat nu a putut îmblânzì stârnirea cea spre rău şi neodihnă a vrăşmaşului său înrăutăţit şi păcătos (e vorba de Sardinia şi Franţa) - de aceea împăratul s'a pornit cu oştire asupra duşmăniei, ca să-şi apere drepturile sale».

Apoi, arătând meritele cele nepreţuite ale Maiestăţii Sale pentru înălţarea bisericii şi a şcoalelor române, îndeamnă pe fiii săi credincioşi, ca în momentele acestea de grea cumpănă să fie gata cu toţii a urma glasului împărătesc şi a prinde arma pentru apărarea patriei. Preoţii se îndatorează să înalţe rugăciuni «pentruca Dumnezeu să supuie picioarelor lui pe tot vrăşmaşul şi pizmaşul». Peste câteva luni — la 13 Iulie 1859 - Şaguna vesteşte cu bucurie, că împăratul mai bucuros a pus pace cu duşmanul, decât să fi urmat războiul cel sângeros, ale cărui jertfe îi umpleau de jale inima lui cea pacinică şi creştinească.

Una din cele mai bine simţite pastorale este cea dela Crăciun (dto 6 Decemvrie) din 1859, în care Şaguna vorbeşte foarte frumos *despre credinţă*. «Astăzi Domnul Christos nu se mai naşte, nici se culcă în peştera Vitleemului, ci se naşte şi se culcă în inima cea curată a celui ce *crede* într'ânsul - zice credinciosul arhiereu. La sfârşit îndeamnă pe creştini să-şi arete credinţa, îngrijind şi înzestrând casa Domnului cu cele de lipsă.

Aceeaş pastorală din anul următor are de obiect *dragostea creştinească*. Dupăce arată, că naşterea Domnului nu este, decât adeverirea dragostii lui Dumnezeu faţă de neamul omenesc, se pogoară, iarăş din înălţimea tălmăcirilor sale dogmatice şi esegetice pe tărîmul poveţelor de natură vremelnică şi practică. Dupăcum în alte locuri face aluziune la greutatea timpurilor, ce

străbatem, sau la «valurile cele înviforate ale împrejurărilor, în cari trăim» — aşa şi aici vorbeşte de *scumpetea* cea mare, care s'a vărsat asupra ţării şi de nişte măsuri luate de însuş împăratul pentru delăturarea ei. Pastorala aceasta încă este de însemnătate şi din alt punct de vedere. *Într'ânsa se face pentru întâia oară pomenire de reînfiinţarea vechei noastre mitropolii.* Şaguna află de cuviinţă să vestească, drept nou prilej de bucurie, că «Măiestatea Sa între altele, nu este neaplecat înfiinţării unei mitropolii române de legea noastră dreptcredincioasă şi în urmare le dă tuturor nădejde, că «cinstea şi dreptul cel vechiu al bisericii noastre îl vom redobândì în curând». În chipul acesta ţinea Şaguna pe credincioşii săi în curat cu toţi paşii, ce-i făcea şi cu toate rezultatele bune, cari le dobândea pentru biserică, «căci eu nu voiesc nimica să tăinuiesc dinaintea voastră, ci desluşit să vă povăţuiesc».

Iar cuvântul, sfatul şi îndemnul lui e sincer. Când e silit să zbiciuiască vre-un rău, îl vedem, că o face cu multă amărăciune şi mâhnire sufletească; iar când are să vestească un lucru bun, s'au vre-o izbândă a ostenelelor sale, bucuria lui e mare, e nemărginită. Mai frumos se arată aceasta, în pastorala sa din ziua de Crăciun a anului 1864, când aduce eparhioţilor săi vestea de mare bucurie, că „Maiestatea Sa, prea înduratul nostru împărat Francisc Iosif I, prin preaînalta sa hotărîre din 12/24 Decemvrie 1864 a *încuviinţat mitropolia noastră cea de mult dorită,* iar pe dânsul l'a denumit archiepiscop şi mitropolit al Românilor grecorăsăriteni din Ardeal şi Ungaria. Împărtăşind apoi cuprinsul întreg al hotărîrii împărăteşti — atât de importantă în istoria bisericii noastre! — Şaguna îndeamnă clerul şi poporul să înalţe ferbinţi rugăciuni de mulţămită cătră Dumnezeu «celce trimite poporului său, la vreme cuviincioasă, un împărat bun, care poartă pe buzele sale ştiinţă, luminare şi dreptate creştinească» (Pilde XVI. 10). Să preamărească apoi în psalmi şi cântări evlavioase pe înălţatul împărat, care s'a milostivit a răsplătì credinţa noastră, mântuindu-ne din stricăciune vieaţa bisericească. Iar mai pe urmă «porunca împărătească sfânt se o păziţi, ca eu să pot lucra odihnit pentru cea mai curândă punere în lucrare a erarhiei noastre şi să-mi uşuraţi astfel ostenelele mele, cari le fac spre binele vostru».

Astfel știa Șaguna să răsplătească generositatea domnitorului, care a învrednicit de o dreaptă apreţiere dorinţele de veacuri ale poporului său.

Cu aceasta încheiem și spicuirile noastre din pastoralele lui Șaguna, rămânând, ca în articolul următor să ne ocupăm de forma lor externă, de limba și stilul lor. *Gh. Tulbure.*

PREDICĂ LA DUMINECA I DIN PĂRESIMI.[1]

(Despre datorințele creștinilor).

Că unde e comoara voastră, acolo va fi și inima voastră.
(Mateiu 6, 21).

Iubiţi fii!

Incep cu o istorioară, ca să puteţi înţelege mai bine ceeace vreau să vă învăţ.

A fost odată un stăpân, care și-a încredinţat moșia la doi lucrători, zicându-le: Să agonisiţi cu bună socoteală, iar partea mea de venit s'o adunaţi, ca venind eu să pot primì ce e al meu. - Cu aceste vorbe s'a depărtat. Argaţii se pun pe lucru, scot mulţime de roadă din pământ, fiind moșia întinsă și rodnică. Domnul moșiei însă întârzia a venì să-și ia partea. Unul din argaţi cugetă atunci în sine: «Stăpânul întârzie, roada prin jitniţe se strică, nu se poate păstra fără pagubă multă. Haid' să o folosesc eu! Venind stăpânul, spunei-voi că n'am putut păstra roada atât de îndelungat timp!» Celalalt argat, din contră, și-a zis: «Stăpânul nu vine, roada se strică, și nu-i bine să păgubească. Preface-voi dar partea ce i-se cade în monede de aur, argint și petri scumpe. Aceste le poate primì ori și când stăpânul, căci nu putrezesc, nici le strică rugina»! S'a întâmplat apoi că după un timp oarecare stăpânul într'adevăr s'a înfăţișat la facerea socoatelor. Argatul cel dintâi n'a avut cu ce plătì și a fost izgonit din moșie, al doilea a plătit tot și de mai mare cinste s'a făcut vrednic.

Moșia din istorioară, veţi fi înţeles, e *vieaţa noastră,* al cărei stăpân e Dumnezeu, iar ceice lucră și scot averi sunt înșiși oamenii. Averile nu sunt alta decât faptele lor. De fapte au ei să-și dea seama atunci, când stăpânul vieţii va venì să le facă socoata.

Intr'adevăr! Mintea luminată ne spune, că vieaţa are stăpân, care o dă și o ia. Nu este om, care cu mintea întreagă să poată zice, că dela el ar atârna a fi ori a nu fi. Venim în lume, când nu știm, și fără veste o părăsim. Suntem argaţi sau trimiși ai unui poruncitor mai înalt, care

[1] Se poate rosti și în altă Duminecă a postului.

ne dă voie a petrece timp mai lung ori mai scurt pe pământ. Drept chemare mai înaltă ne-a pus apoi datorința de a ne agonisì fapte bune, cari să formeze comoara noastră sufletească, şi prin cari să preamărim şi pe stăpânul vieţii, după a sa voie: «Aşa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, ca văzând faptele voastre cele bune să mărească pe tatăl vostru cel din ceruri». (Mateiu 5, 16).

Ce se întâmplă acum? Unii din oameni, neputându-se *avânta la judecată mai înaltă*, cugetă că petrecerea lor aici pe pământ este scop în sine şi pentru sine. Gândul lor de frunte e deci: să se îngrijească, să aibă ce mânca, ce bea şi cu ce se îmbrăca cât mai pompos, ca să se arete oamenilor cu strălucirea trupului. Ei nu mai ţin seamă, că şi stăpânului vieţii datoresc cu *ceva tribut.* Oamenii aceştia cu drept cuvânt se pot asemăna cu argatul din istorioară, care a cheltuit pentru sine toată agoniseala moşiei. Precum acela, nici ei n'au nici un scop mai înalt în lume, trăesc pântecelui.

Boala societăţii omeneşti sunt astfel de fiinţe, pentrucă sunt ca lipitorile, numai sug, dar nu produc nimic folositor pentru alţii. Vai de societatea, în care ele pot să se aşeze şi să cucerească loc. Acea societate cu bună seamă merge spre peire, pentrucă acolo de nici o virtute nu poate fi vorba, prin urmare nici de *ajutorul împrumutat,* care e un temeiu de căpetenie pentru buna rânduială în vieaţa omenească. Şi de acì dorinţa de obşte între oameni, ca membri ai societăţii — e, şi trebuie să fie, — ca toţi membri ei să fie folositori altora, cum a fost şi argatul al doilea, care a ştiut păstra roada pentru stăpânul său.

Cuvintele Mântuitoriului nostru — «unde e comoara voastră, acolo vor fi şi inimile voastre» — sunt un fel de îndemn, ca să strângem comori cari folosesc altora. Prin acele cuvinte ne învaţă Mântuitoriul: Vedeţi oameni! dulceţile vieţii pe mulţi i-au amăgit până acum, multor le-a tâmpit simţul de datorinţă faţă de semenii lor, ca şi bogatului din evangelie, care trăia *luminat* zi de zi şi nu se gândia să-şi facă milă de săracul de alăturea, plin de bube; dar între voi să nu fie aşa: să nu vă lipiţi prea tare de comori, că unde sunt comorile, acolo-s inimile; dară să vă îmbogăţiţi în fapte bune!

Comorile celorce slujesc lui D-zeu se află în împlinirea poruncilor lui D-zeu, iar comorile celorce nu primesc învăţăturile evangelice, nu pot fi altele decât slujirea pântecelui şi lipsa de ţintele cele înalte şi frumoase ale vieţii. Uşor ne facem prin urmare judecata că: în care parte trebue să îndreptăm cumpăna faptelor noastre.

Nu bănuesc iubiţilor! că v'aţi ţinea de ceata acelor necredincioşi, cari n'au *păreri şi cugete mai alese despre vieaţă,* şi nu pot crede că v'aţi abate cândva dela slujirea binelui obştesc. Invăţătura bisericii noastre doar tocmai într'aceea îşi arată frumseţa ei şi prin aceea se deosebeşte de alte învăţături, câte s'au mai ivit în cursul veacurilor, că pune mare preţ pe faptete *milei,* ale facerii de bine altora. Ba Domnul Christos

merge atât de departe, că nici vrăşmaşii nu-i eschide dela facerile de bine. Cu toate aceste, silit mă văd, a ridica plângeri dela acest loc, că în timpul din urmă prea s'a lăţit între voi reslăţirile şi abaterile dela învăţăturile senine ale maicei noastre biserici. Sunteţi ca oaspeţii din evangelie, cari n'au primit *cina Domnului*. In loc să mergeţi la masa, unde aţi fost pofţiţi — fericirea ce izvoreşte din împlinirea legii creştine — umblaţi răsleţi pe cărări rătăcite şi numai aceea nu faceţi, cu ce aţi fi datori după lege: nu înfrânaţi poftele rele ale inimei, ba faptele voastre în multe privinţe nu sunt acele pe cari rugina şi moliile nu le strică.

Să vă înşir unele? Creştinii mai vechi pentru toată lumea nu ar fi dus jertfa lor înaintea altarului, ştiind că au pricină nelimpezită cu cineva. Se duceau la soţul lor cu pricina şi nu se linişteau, până ajungeau la pace. Cu inimă curată păşiau apoi în faţa altarului, ca să primească binecuvântarea. Azi? Gâlcevile sunt la ordinea zilei. Cu protivnicul nime nu caută a întra la învoială. Zeci şi sute de mii întrec numai spesele cu advocaţii. Şi nime nici habar nu are, că pierde moştenirea ce ar trebuì s'o laşe fiilor. Se împacă ei doar, când vreau să jertfească D-zeului ceresc pentru ispăşirea păcatelor? Nu! Fiecare în gândul său cu acea rugă duce jertfa la biserică, ca să-i ajute D-zeu a nimicì pe protivnic.

S'ar putea lungì faptele urîte ce din ce în ce ne depărtează dela menirea noastră. Nu o fac, căci nu să umilesc mi-am ridicat glasul, ci ca să vă înalţ sufletele.

Izvorul relelor, fie de orice natură ar fi ele, este numai unul. Precum apa se strecoară în părae, mai apoi în văi şi rîuri, îşi are obârşia în izvoarele ascunse din sânul pământului, tot astfel izvorul ascuns al faptelor, de care vorbii este inima. Inima oamenilor timpului nostru e prea rece, pentrucă nu-i destul de încălzită de focul sfânt ce să numeşte *credinţă*. De aceea şi vedem pe mulţi oameni din veacul de acum, cari nu mai simt nici o *desfătare sufletească* adevărată. Dacă îi mai trezeşte ceva din amorţeală, sunt desmerdările trupeşti. Mulţi oameni de astăzi, sunt ca călătorul ce rătăceşte prin vre-un codru, ba şi decât acela mai nefericiţi. Căci pe când rătăcitul din codru aflà desfătare în cântecul paserilor, în verdeaţa ce-l încunjură, ei de aşa desfătare sunt lipsiţi, căci credinţa nu li destul de tare, să-i poată încălzì în mijlocul vijeliilor vieţii din vremea de azi.

Ci destul a fost din rătăcire. Fiecare din noi are judecător nemincinos înlăuntrul său: *conştiinţa sa*. Conştiinţa ne învaţă, că avem cu toţii un stăpân, care ne-a pus aici şi ne dă tot binele ce-l folosim, conştiinţa ne spune mai departe, şi simţul de adevăr, că faţă de binefăcători se cade să fim cu recunoştinţă, împlinind voia lor. Să aducem deci prinosul cuvenit stăpânului vieţii. Să ne pregătim ca cele 5 fete înţelepte din evangelie, cari de timpuriu au fost gata să primească mirele lor şi s'au bucurat apoi cu el împreună. Pregătirea spre primirea stăpânului o facem curăţind mai întâiu inima de toată pornirea rea, apoi lăpădând faptele ne-

creştine ce le săvârşim zi de zi, schimbându-le cu faptele după voia Stăpânului nostru, cum învăţătura bisericii noastre ne povăţuieşte.

Prilejul cel mai bun de îndreptare îl avem în zilele postului în care am intrat şi care biserica de aceea l-a întocmit, ca în timpul lui oamenii să cugete tot mai des asupra menirei lor aici pe pământ. Ispitirea sau cercetarea ce ne-o facem cu noi înşi-ne, cu sufletul nostru, nici decât nu duce la rău, ci este foarte folositoare pentru noi. Este un fel de răfuială, care fiecare om o face, când îşi încheie socoatele unui an. Precum din acea răfuială iese îndreptare în cele economice, aşa din judecata ce ne-o facem noi înşi-ne, poate să iasă vieaţă nouă. Deodată cu primăvara, când se naşte natura, ne renaştem şi noi sufleteşte. Renaşterea noastră bucurie mare va face stăpânului, care cum zice şi de o oaie ce a fost rătăcit şi s'a aflat, s'a bucurat, cu atât mai mult se va bucura însă, când întreg poporul se întoarce.

Trimite darul Tău de sus Doamne! Binecuvântă turma Ta, ca ce e plăcut şi iubit Ţie să împlinească! Amin!

Vasile Gan,
protopop.

AUTONOMIA BISERICII NOASTRE ÎN FAŢA NOULUI PROIECT DE LEGE ŞCOLAR.

Autonomia bisericii noastre e garantată în art. de lege al IX-lea din anul 1868, în care se dă bisericii dreptul, ca, pe lângă suprema inspecţiune a Majestăţii Sale, ea însaş să-şi reguleze, administreze şi conducă afacerile sale bisericeşti, *şcolare* şi fundaţionale. Acest drept a ştiut biserica să-l păstreze cu cea mai mare sfinţenie şi să-l apere ori de câte ori s'au făcut încercări de a-l ştirbi. Aşa a protestat biserica, în puterea acestui drept, contra călcării autonomiei sale şi a restrângerii dreptului învăţământului nostru la 1879, cu ocaziunea introducerii limbei maghiare în învăţământul poporal, aşa la 1883 şi tot aşa la 1891, şi totdeauna de câteori numai a cerut trebuinţa de a apăra interesele sale în faţa puterii agresive a diferitelor guverne. Protestele ei au rămas însă nebăgate în seamă, autonomia bisericii a fost în mod progresiv atacată şi ştirbită, iar azi, prin noul proiect de lege şcolar, i-se dă o lovitură aşa de dureroasă, încât ar trebuì să ne întrebăm, că din dreptul autonom al bisericii noastre, ce ne mai rămâne?

Statutul organic, aprobat şi întărit de Majestatea Sa, a devenit — în punctele cari privesc dreptul bisericii de a purta ea însaş grije de şcoalele noastre — iluzoric. Alegerea învăţătorilor prin sinoadele parohiale, normată în §. 7 p. 2 al acestui statut, îşi pierde orice însemnătate, când parohiile vor trebuì să recurgă la ajutorul statului, ca să ridice plata învăţătorului la suma cerută în proiect.

Asemenea §-ii 122, 124, 131 din Statutul organic, în cari e normat dreptul senatelor şcolare, de a priveghia asupra perfecţionării şi a purtării mo-

rale a învăţătorilor, a întărî în posturi pe învăţători şi a pertracta şi decide cauzele disciplinare ale lor, nu mai au nici o valoare, îndatăce învăţătorii nu vor mai fi funcţionari ai bisericii, ci *funcţionari publici*, puşi la discreţia ministrului de culte. Acesta, prin dreptul ce şi l-a asigurat în proiectul său asupra şcoalelor confesionale, ne va impune în măsură tot mai mare limba statului, va schimba caracterul naţional al şcoalei confesionale, care nu va mai fi — pe lângă biserică — o pârghie a luminării şi cultivării poporului în spiritul naţional, ci va devenì un element de desnaţionalizare. Astăzi e şcoala periclitată prin întroducerea unor studii în limba maghiară, mâne ne vom pomenì cu un nou proiect, care va izgonì de tot limba română din şcoalele noastre, susţinute cum numai Dumnezeu ştie, din truda poporului nostru sărac.

Această mare primejdie au observat-o conducătorii poporului nostru; ei au văzut în acest proiect o vătămare adâncă în drepturile noastre naţionale şi bisericeşti, drept aceea episcopatul nostru a prezentat ministrului de culte un memorand, în care cere respectarea drepturilor bisericii întru susţinerea şcoalelor confesionale.

Deputaţii naţionalişti deasemenea vor lupta cu toată energia pentru a împedeca votarea acestui proiect, iar paralel cu această luptă va fi convocat şi poporul în adunări de protestare, pentrucă e păcat strigător la cer, a pune piedeci unui popor, de a se cultiva în limba sa, de a-l lipsì de un drept natural şi istoric. ***db.***

PROBLEME ACTUALE PENTRU CULTURA PREOŢIMII NOASTRE.

— Cuvinte de înţelegere —

In aceste momente de luptă neşovăitoare, când toate gândurile şi pornirile frumoase ale sufletului nostru trebue să ne fie îndreptate întru apărarea celei mai scumpe comori, care ne este primejduită, mărturisesc sincer, că trebue să-mi calc pe suflet ca să pot da răspuns celor ce nu vreau să ne înţeleagă. Şi-l dau, nu ca răspuns de învrăjbire, ci ca un hotărît cuvânt de înţelegere, izvorît din acea dragoste, care se simte jignită în drepturile sale. Căci este de bună seamă un drept al fiecărui om cinstit, a cere, ca nizuinţele înalte ce-l însufleţesc să i-se aprecieze cu dreptate şi cu gând curat, *aşa*, cum el le-a mărturisit. De multe-ori însă, în graba voinţei, câte odată laudabile, de a fi cu orice preţ folositori cu vorba noastră în toate direcţiunile şi pe toate terenele vieţii noastre publice, acest drept elementar nu se respectă la noi după cum s'ar cuvenì. Prea ne-am deprins de o vreme încoace a grăbì cu cuvântul nostru «grav şi hotărîtor» în oricare chestiune şi pe orice teren, fie el ori cât de îndepărtat de limitele competenţei noastre. Şi dacă se întâmplă cumva ca acel cuvânt să nu ni-se primească, urmarea este, că pornim vrajbă şi luptă

de nimicire în faşă a acţiunilor întreprinse de alţii, cum ei ştiu, nu cum noi voim.

Eu zic, că acesta este un mare păcat, care produce aspre neînţelegeri, pe urma cărora pătimeşte şi trebue să pătimească neînchipuit de mult mersul nostru înainte — şi, ce-i mai trist, acest păcat molipsitor este semnul văzut al unei culturi superficiale, care s'a sălăşluit în vieaţa noastră sufletească. Pentrucă aşa este şi trebue să-mi dea dreptate oricine, că numai omul, care crede despre sine *prea degrabă* a fi găsit peatra înţelepciunii, îşi ia cu uşurinţă aiere de competenţă pe oricare teren, străin de rostul său.

In lumina şi ca o urmare a acestui păcat al nostru, care adeseori ne face să nu ne putem înţelege unii pe alţii şi să ne învrăjbim fără de cauză, noi, cari ar trebuì să ne sprijinim împrumutat, — privesc şi judec eu acea pripită atenţiune, cu care a bineventat «Luceafărul» revista noastră, până ce încă nici nu apăruse. Trezit apoi la conştiinţa faptei ce o săvârşise, s'a simţit dator faţă de proprii săi cetitori să vină cu desluşirile de lipsă. In nr. 2—3 dl *Octavian Goga* ne dă, în multe privinţe, un frumos articol despre «chemarea preoţimii noastre». Trecând peste darnicele expresiuni poetice,[1] cu cari împodobindu-şi scrisul, a avut gentileţa să ne gratifice pe noi, cari îi răspunsesem mai nainte, mă voiu oprì la unele momente *principiare*, cari merită a fi discutate.

Care a fost şi este chemarea preoţimii noastre, — după dl O. Goga?

«Vechiul popă românesc este acel bătrân, care stă Dumineca pe prispa casei încunjurat de norodul lui,» ale cărui nevoi amare înţelegându-i-le, îi ceteşte din cărţile sfinte, îi dă îndrumări politice, mai apoi şi culturale. Acestea sunt atribuţiile istorice şi aceasta trebue să rămâie şi pe mai departe, chemarea preoţimii noastre. «Schimbarea vremii cere povaţa unor învăţături nouă, *nu atât pentru întărirea credinţii noastre religioase*, cât pentru sprijinirea existenţei noastre naţionale.» Pentru «întărirea credinţii noastre» şi pentru îndeplinirea rostului profesional al preoţimii noastre, este suficientă «poezia senină şi înţelepciunea bună a vechiului molitfelnic». Povăţuitor în cele politice, culturale şi economice, acesta are să fie preotul nostru în primul rînd. Nu de cunoaşterea dogmelor şi a canoanelor bi-

---

[1] Ne mai obicinuite la noi, ca: „răi şi nepricepuţi“, „invinuire proastă şi mincinoasă“ spuse la adresa tuturor. Apoi, pe un venerabil protopop, care scrisese în „Telegraf“ îl numeşte pătimaş; altuia, care a scris în foişoara aceluiaş organ, îi zice „limbut.... foarte obraznic; altul scrie „înfiorătoarele fraze neperiate din „Tribuna“ şi pe deasupra mai adaoge: „îi rugăm pe toţi criticii noştri, mai mult sau mai puţin doctori în teologie (nici prin gând nu ne-a trecut vreodată să ne fălim cu titlii academici, pe cari ni i-am câştigat din datoria, la care erau obligaţi şi alţii întocmai) să binevoiască a-şi tempera dialectica şi să nu insulte, pentru-că obrăsnicia se pedepseşte şi de Dumnezeu şi de mireni (zic şi eu!)“. Nu cvalific întru cât sunt serioase aceste cuvinte, fiindcă cred că le-a regretat însuş cel ce le-a scris, căci altcum deslegându-l de orice responsabilitate, ar trebuì să-l las ca să vorbească astfel *cu sine*.

sericei are el trebuinţă, pentrucă acelea «*nu-i pot clădì temeiul moral şi intelectual*».

Dovadă: aceea preoţime învăţată a Bucovinei, care a adus peste capul poporului nostru din aceea nefericită ţărişoară, toate mizeriile de cari sufere astăzi.

La sfârşit se întreabă dl G.: «ce dă o notă de actualitate acestor constatări principiare? E vorba de un *curent nou*, care ar dorì să îndrume pe alte cărări creşterea preoţimii noastre», curent pornit de câţi-va tineri profesori, foşti învăţăcei ai facultăţii teologice din Cernăuţi, cari socot că e sosită vremea ca să avem şi noi o preoţime cu «înaltă erudiţie dogmatică şi canonică» şi în scopul acesta scot cea dintâi revistă teologică la noi.

Acesta este fondul articolului dlui G. care prin adausul din urmă face impresia de a fi scris cu acea tendinţă vădită ca să ne prezinte într'o lumină falsă, cum nici când n'am voit să aparem, pe noi, profesorii de teologie dela «Seminarul Andreian», ca pe unii, cari vrem să abatem preoţimea noastră dela înalta sa chemare, de a fi povăţuitoarea poporului în nevoile mari ale vieţii sale. Aceasta este cea mai nedreaptă acuză ce ni-se poate face, atribuindu-ni-se nizuinţe de tot străine de preocupaţiunile de cari suntem conduşi în lucrările noastre ce, sub grea responsabilitate, chemaţi suntem a le săvârşì pentru a creşte neamului nostru *apostoli* devotaţi credinţei, culturii şi binelui său. Aşteptăm şi *pretindem*, dlor, să ne cunoaşteţi şi *înţelegeţi* bine gândurile înainte de a ne aduce o acuză atât de ieftină, căci iată credinţa dreaptă care am mărturisit-o [1]) cu toată căldura sufletului, *înainte* de a fi bănuiţi pe nedreptul:

Institutele de felul institutului nostru sunt şi trebue să fie farul de lumină, focularul celei mai curate însufleţiri, din care să se adape ceice au să ieie asupraşi sarcina de apostoli ai unui neam ca al nostru, rămas — în comparaţie cu vremea — prea înapoi în extensitatea şi în intensitatea, atât a credinţii religioase, cât şi a culturii naţionale.

Da, pe Voi, iubiţi elevi, vă aşteaptă această grea şi îndoită sarcină a misiunii religioase şi culturale *în acelaş timp în mijlocul poporului:* pe Voi cei-ce *ca preoţi* la rândul vostru *nu veţi putea să vă restrângeţi numai la funcţiunile sfinte, ci veţi trebuì să purtaţi crucea 'n frunte şi pe terenul cultural*, şi pe Voi, viitorii învăţători, cari ajunşi în serviciul şcoalei confesionale aveţi misiunea nu numai de a instruì, ci şi de a educa: de a pune temelia caracterului religios-moral al fiecărui elev ca individ şi prin totalitatea acestora de a determina pe decenii înainte modul de gândire al poporului, soartea credinţii religioase-bisericeşti şi a culturii neamului nostru.

Să fiţi, fiecare din Voi, apostolii progresului *în credinţă şi în cultură*, în credinţă *prin* cultură şi în cultură sfinţită prin darul credinţei!

Acesta e idealul, de care ne călăuzim noi dascălii Vostrii; acest ideal e piatra neclintită a convingerii şi stăruinţelor noastre; în nădejdia realizării *acestui* ideal arăm ţarina sufletelor Voastre tinere, neprihănite şi aperceptibile şi trierăm gândurile voastre îndreptându-le zborul spre regiunile senine ale culturii împrietinite cu credinţa. Astăzi această nădejde e răsplata străduinţelor noastre — şi mângăiaţi şi fericiţi vom fi în sufletele noastre atunci, când sămânţă bună şi curată sămânând va fi căzut aceasta pe teren bun şi bine lucrat. Ne va rămânea atunci conştiinţa, că ne-am împlinit misiunea, iar vouă Vă va mulţămi şi Vă va binecuvânta posteritatea, care va şti totodată să înfiereze şi slăbiciunile şi eventuala puţinătate a sufletului; care va micşora cinstea şi vaza personală a celui slab, care va pune în joc marele interes de progres cultural al bisericii şi neamului.

[1] Vezi „Telegraful Român“ Nr. 66 din 1906: Vorbire festivă, rostită cu ocazia încheierii anului şcolar în seminarul „Andreian“.

Vă sună această vorbă, în locul prim acelora dintre Voi, iubiților, cărora Vă grăim azi pentru ultima dată, ca dascăl către elev; și să primiți cuvântul nostru nu ca cuvânt de mustrare, nici ca cuvânt al temerii, că veți devia în vieață dela învățăturile și povețele primite între păreții acestei școli, ci ca expresiunea acelei sincere dorințe, de a Vă ștì *și în vieață una cu noi,* în gândurile și lucrările Voastre. Să fiți, fiecare pentru sine, tot atâtea modele de imitat, — ca *cinste* și *cuviință,* ca *ordine* și *respect către superiori,* — înaintea poporului, care să lasă cucerit mai încurând prin puterea exemplului, decât prin strălucirea cuvântului; să vă faceți ispravnicii binelui învățat dela noi în școală; chivernisitorii cuminți și cu tragere de inimă către tot ce poate promova așezămintele noastre bisericești și culturale, pentrucă *Voi sunteți chemați a întrupa în massele poporului* gândul și însuflețirea dascălilor Voștrii; Voi aveți să fiți *nemijlociții redeșteptători ai însuflețirii pentru credința religioasă și imediații cultivatori în popor ai tradițiilor noastre culturale*"....

Am reprodus anume aceste cuvinte ca să fac pe criticii noștri să ne înțeleagă, dacă vreau, și să-i rog să contenească odată cu nedreptele și jignitoarele lor bănuieli. Imi face impresia că dumnialor intenționat își fixează teze, pe cari noi niciodată nu le-am susținut, ca să aibă ce combate, luptându-se astfel cu morile de vânt. Suntem și noi, fără să ni-se spună, de aceleași convingeri, că preoții noștri, astăzi mai mult ca ori și când, au să fie sfetnicii cuminți și harnici ai poporului în toate trebuințele vieții lui: politice, culturale și economice. In jurul revistei noastre sunt grupați bărbați cu frumos trecut și cu rol însemnat în vieața noastră obștească, cari cunosc mai bine decât alții chemarea preoțească și trebuințele ei, și le vor ștì alina și prin revista aceasta, fără să aibă lipsă de lecțiile tuturor nechemaților. Vederile, de cari suntem conduși le-am desfășurat destul de lămurit în programul nostru,[1] pe care nu-l puteam realiza în unul sau două numere. Poftiți și-l cetiți cu atențiune! Preoțimea noastră, căreia multe judecăți i-a fost dat să audă, este destul de cuminte ca să știe de ce are trebuință și ce să sprijinească.

In ceeace nu ne unim cu criticii noștri, este acea nestrămutată convingere căreia îi servim noi, că «sprijinirea existenței noastre naționale» atârnă *mai presus de toate* dela «întărirea credinții noastre religioase». Intreg trecutul neamului nostru, toată cultura lui multă sau puțină din cele mai îndepărtate vremuri și până astăzi, întreaga lui gândire și simțire cu toate concepțiile despre vieață, cu un cuvânt: *toată ființa sufletească a neamului nostru* — se întemeiază pe neclintitele fundamente ale acelei sfinte credințe creștinești, care în gura poporului a luat frumoasa numire: «lege românească». In aceste două cuvinte și-a tălmăcit poporul nostru acele amare experiențe sufletești ale trecutului, cari l-au silit să-și identifice caracterul său românesc cu sfânta sa lege creștinească, în semn de pietate și recunoștință pentru puterea de vieață care aceasta i-a dat-o ca să poată suporta neînfrânt toate vijeliile vremii. *Nu pot afla pentru credința și biserica noastră strămoșască un mai frumos titlu de glorie, decât această perfectă identificare a caracterului românesc cu legea creștinească.* Deodată cu această lege stă ori cade întreg edificiul culturii noa-

[1] Bunele moravuri literare ar fi cerut să criticați *programul,* nu unul sau câte-va articole, cari le dați gata prin observații goale.

stre. Numai în această lege mai putem trăi ca ceeace suntem. Aşa fiind, îndrăsnesc a afirma, că acela dintre noi, *care nu este creştin bun, nu este nici român bun şi întreg,* pentrucă îi lipseşte acea aleasă parte a sufletului românesc, care formează temeiul existenţii şi al culturii noastre naţionale. Iar: acela dintre noi, care batjocoreşte cu cuvinte dispreţuitoare credinţa noastră, acela dovedeşte nu numai dispreţ pentru cele sfinte, pentru trecutul şi cultura noastră, ci el este a se considera cu drept cuvânt ca unul, care atentează la fundamentele existenţii noastre.[1] Prin nimic nu şi-ar pierde clasa noastră inteligentă mai degrabă încrederea şi legătura cu poporul şi cu conducătorii lui fireşti, cu preoţii, decât dispreţuindu-ne «legea românească». Mă cuprinde o groază când mă gândesc numai la aşa ceva. Nu-i bine să ne jucăm cu cele sfinte....

Nu le amintesc acestea, fiindcă aşa s'ar petrece lucrurile la noi, ci voesc să signalizez numai o primejdie, care ar putea să ne ameninţe. Inteligenţa noastră, în genere vorbind, este *bisericană,* adecă ţine la biserică. Se află mulţi, cari râvnesc bucuros la deputăţie pentru sinoade şi congres, cei aleşi se întrunesc cu plăcere, iau parte la discuţii şi peste tot arată un viu interes pentru progresul bisericii. Şi celelalte corporaţiuni bisericeşti mai mici, sunt considerate ca locuri de onoare pentru mirenii nostri. Adeseori putem auzì discuţii călduroase şi vorbe frumoase despre însemnătatea bisericii, ca acea instituţiune, care ne scuteşte şi întăreşte neamul.

Până aici toate sunt bune şi frumoase. Eu pun însă întrebarea şi altcum: este oare inteligenţa noastră tot pe atâta şi de *religioasă,* adecă ţine şi arată ea acelaş interes şi pentru religiune? Să fim sinceri în mărturisirea păcatelor noastre şi să facem bine distincţiunea, pentrucă nu este tot una a fi bisericaǹ: cu a fi religios, deşì îmi este aproape imposibil să despart biserica de religiune. Câţi din inteligenţa noastră, mai ales din generaţia mai tinără, merg regulat la biserică cu gândul curat ca să se roage, câţi jertfesc timp pentru mulţămirea trebuinţelor religioase-sufleteşti, câţi simţesc într'adevăr *asemenea* trebuinţe, la câte familii dintre creştinii nostri vei afla pe masă, în locul albumurilor cu ilustrate, sfânta Scriptură şi câţi o cetesc în locul atâtor lecturi fără folos, câte mame se îngrijesc de educaţia *religioasă* a fiilor şi fiicelor lor şi... n'aţi auzit niciodată luându-se de unii uşuratici în bătaie de joc credinţele religioase? Nu este tocmai mult decând cel mai înalt prelat bisericesc al nostru a ţinut să semnaleze cu ocazia deschiderii unei sesiuni sinodale această primejdie a *indiferentizmului religios,* care se arată şi la noi.

Ei bine, dacă se poate vorbì şi la noi despre primejdia indiferentizmului religios, atunci să mi-se dea voie să constat, că vechile tradiţii cul-

---

[1] Să nu se creadă că fac prin aceasta aluziune la unele expresiuni nu tocmai delicate ale dlui Goga, pentrucă ştiindu-l pe d-sa cel mai aprig român, socot că a scris cam în pripă acele expresiuni.

turale au început a fi părăsite; că apostolescul rol din trecut al bisericii noastre amenință a scăpăta, pentrucă clar ca lumina soarelui este adevărul: *că biserica fără religiune, nu mai are rost de a exista.* Ceeace ne-a conservat neamul într'un lung trecut de zbucium, n'au fost zidurile răci ale clădirilor bisericeşti, nici instituțiile congresuale, sinodale, consistoriale ş. c. ci a fost *«legea»* cu adevărurile ei de credință și morală creştinească, din cari a izvorît acea neistovită putere de viață care a întărit miile de suflete năcăjite şi asuprite! Când însă a început să slăbească credința în acea sfântă «lege», atunci să ştim, că se clatină fundamentele bisericii noastre şi motivele de a o iubi, şi n'ar trebuì să vină altceva decât un cosmopolit curent socialist, care s'a ivit deja şi la noi, pentruca — în lipsa credinții religioase — să ne ştargă, deodată cu resoanele naționale, cele din urmă motive ale dragostii şi alipirii noastre cătră biserică. Atunci vechiul popă românesc îşi poate ascunde toată «poezia senină și înțelepciunea bună a molitvelnicului» în desagii cu cari să pornească în pribegie. Dovadă preoțimea de dincolo, care n'a fost în stare să alunge cu molitvelnicul demonii unei pseudo-culturi importate din ce a avut Apusul mai putred, ca să fericească țara, ci urmarea tristă a fost, că biserica acolo şi-a pierdut în mare parte apostolescul ei rol istoric, care l-a avut în tot trecutul neamului românesc.

Dar să nu mergem aşa departe, să ne reîntoarcem la concluziunea, că atunci când «legea românească» devine numai *o frază abstractă*, potrivită pentru a trezì aplauze în fața unei mulțimi credule, începe să dispară temeiul de căpetenie al alipirii noastre cătră biserică. Ce învățătură scoatem din această concluziune? Acea mare învățătură, că *suntem datori să ținem din toată puterea sufletului nostru înainte de toate la credința religioasă, cu toată comoara adevărurilor ei dogmatice și morale, și — prin această comunitate sufletească de credință — să întărim legătura noastră cu poporul, simțindu-ne împreună cu dânsul fii credincioși ai aceleiaș mame de toți iubitoare: a sfintei noastre biserici!* La sinul dulce al acestei mame, ca neşte buni frați, să ne facem împreună cu poporul educația noastră religioasă-morală, căci mai are acea mamă atâta iubire şi atâta înțelepciune, ca să ne poată îngrijì şi mulțămì pe toți, oricât de învățați am fi.

Este potrivit locul să amintesc în şirul acestor idei, că prea puțină importanță se dă din partea celor chemați *învățământului religiunii* în toate şcoalele noastre. Și nu e bine!... Mai în zilele trecute îmi spunea cu amărăciune un amic al meu, cu care discutam lucruri religioase, că «la trei paşi de consistor» a primit cea mai slabă catehizație. Să nădăjduim însă în îndreptarea grabnică a lucrurilor! Inainte de toate ar fi de dorit să se dea atențiunea cuvenită studiului catehеticei ca obiect de învățământ în seminarul nostru, ceeace, din cauza planului defectuos de învățământ, astăzi nu se poate face.

In genere, dacă este vorba să se dea o cultură sănătoasă preoțimii noastre viitoare, atunci să se reformeze din temelii întreaga organizație a

seminarului nostru andreian[1] (de celelalte nu vorbesc, fiindcă nu le cunosc bine), ca acel templu, în care are să-şi primească preoţimea viitoare toată însufleţirea pentru apostolatul ce-o aşteaptă în vieaţă. Nu zic că pentru *instrucţiunea* tinerilor nostri candidaţi de preoţie, nu s'ar satisface după putinţă şi între împrejurările date, dar zic, că *pentru educaţia lor nu se face absolut nimic în afară de lecţii!* Şi iarăş zic: nu-i bine... căci mai ales *laturea educativă* a problemei seminarului nostru este chemată să determineze ceeace au să fie în vieaţă tinerii, cari trec prin el. Cum vor putea face *educaţia religioasă-morală cuvenită* a poporului nostru acei preoţi, cari ei înşişi, la şcoala care i-a pregătit pentru înalta lor chemare, nu s'au împărtăşit de binefacerile unei astfel de educaţiuni? Şi *aceasta* este, dlor, cea mai de căpetenie chemare a preoţimii noastre: *de a face educaţia religioasă-morală creştinească a poporului nostru, astfel, ca prin forţa caracterului religios-moral, care va avea-o fiecare suflet românesc, valorând cât trei, deşi după număr suntem puţini şi nebăgaţi în seamă, să fim mulţi, puternici şi neînfrânţi!* Numai un popor înzestrat cu un asemenea caracter de granit va fi accesibil pentru lumină şi cultură, va fi stăpân a se desrobì în cele politice şi-şi va întemeia o bunăstare materială prin cumpăt şi muncă cinstită. Povăţuirea poporului în cele culturale, politice şi economice, este o datorie şi *a noastră*, a tuturor cărturarilor lui, fie poeţi sau scriitori în proză, fie învăţători, advocaţi, medici sau altceva, dar: înlocuirea preoţimii în chemarea sa înaltă de *părinţi duhovniceşti*, nu o poate lua asupra sa altă tagmă de oameni. Este un dar dela Dumnezeu sălăşluit în sufletul păstorului bun, ceeace-i binecuvântă lucrările Sfinţiei Sale. Vai şi amar de acel preot, care chiverniseşte rău, ca un ziler plătit, cu acel dar sfânt, căci va trebuì să-şi dee seama înaintea oamenilor şi înaintea Celui-ce i-l'a dat! Păstorul cel bun însă, care bine chiverniseşte cu darul său, va înţelege de bună seamă *toate* nevoile şi năcazurile turmei sale; el va fi «lumina lumii» credincioşilor săi în cele culturale; va fi «stâlp de întărire al adevărului» şi dreptăţii lor în cele politice şi chivernisitorul cu tragere de inimă al lor în cele economice.

Acesta este şi trebue să fie păstorul cel bun!

Dar cum şi prin ce să-l creştem?

Ce-am zis: care este temeiul existenţii şi al culturii neamului nostru? Cari sunt mijloacele educaţiei prin care să-i întărim şi înălţăm înclinările sale sufleteşti?... Am spus-o mai sus. Ei bine... oare nu tot prin *aceleaşi mijloace* trebue să clădim temeiul moral şi intelectual al preoţimii înzestrate cu toiagul de păstorire a poporului? oare nu tot aceeaş sfântă «lege românească» cu comoara învăţăturilor ei de credinţă şi morală creştinească trebue să formeze temeiul şi puterea de vieaţă pentru cultura preoţimii noastre?!...

---

[1] La aceste lipsuri ale bisericii noastre, vom mai revenì.

Aceia, cari şi-au pierdut credinţa în puterea de vieaţă a acelei «legi» ca temelie a existenţii şi a culturii noastre naţionale, păstreze-şi pentru dânşii grabnicele lor sfaturi, căci unora ca acelora *nu le recunoaştem dreptul* a vorbì despre soartea credinţii şi a bisericii şi despre chemarea preoţimii noastre! Noi ştim ce ne trebue şi n'avem lipsă de poveţele unor nedrepţi bănuitori, cari *ei* vreau — fără să-şi poată da bine seama — să îndrume pe cărări rătăcite chemarea preoţimii noastre; şi nu e bine.... a vorbì în necunoştinţa lucrului, când tocmai astăzi este la ordinea zilei *problema grea şi acută a culturii preoţimii noastre.*

Care este acea problemă grea?

Cu toţii ne dăm seama şi o spunem adese-ori, că *tipul vechiu al preotului românesc,* acel apostol al unor vremuri grele, se pierde, ba a dispărut deja aproape cu totul şi, că cultura preoţimii noastre se află într'un *stadiu de tranziţie.* Este cunoscut din istorie, că de câte-ori cultura unei tagme de oameni, a unui popor, a mai multor popoare, în fine o cultură oarecare cu anumite forme şi manifestări de vieaţă proprii, se află în asemenea stadii de tranziţie, — totdeauna se produce un fel de desechilibru, o pierdere a cumpenii drepte în vieaţa sufletească, o nehotărîtă dibuire după oarecari ţinte, cari nu se arată destul de luminos, pe când fundamentele vieţii de mai nainte se clatină sub picioare. Nu avem sentimentul, că într'un *astfel* de stadiu se află cultura generaţiei celei mai tinere a preoţimii noastre? Să nu umblăm cu măguliri, ci s'o spunem deschis şi să arătăm răul, dacă vrem să-l îndreptăm! N'aţi văzut niciodată acel tinăr cu examen de maturitate, care poartă un albastriu căputaş scurt, la gât, sub barba rasă cu îngrijire, cu o trufaşă «cravată», cu pantaloni strânşi lângă picior după cea mai proaspătă modă, cu ghete mai mult sau mai puţin sclipicioase, dar totdeauna cu câlcâiele destul de înalte, şi — ca ironia să fie deplină — pe cap... cu ortodoxa pălărie preoţească, în forma ei oacheşă de astăzi?

Este acela.... *părintele?!...*

Nu vreau să zic, că numai haina-l face pe om, ci vreau să constat, că în *vieaţa sufletească* a preoţilor nostri mai tineri, nu este ceva în bună rânduială, că s'a cam conturbat cumpăna sufletească şi că buruiana primejdioasă a unei *pseudo-culturi* ameninţă a întuneca podoaba virtuţilor preoţeşti. Nu afirm, că toţi sau chiar cei mai mulţi dintre preoţii nostri mai tineri cad sub această osândă, pentrucă la mulţi răsbeşte deasupra dragostea pentru înalta lor chemare, frumoasele lor înclinări sufleteşti şi cumpătul unor oameni cu mintea aşezată, — afirm însă, că în locul vechiului popă românesc, *începe* deja a răsărì un *tip caraghios,* foarte «modern», care nu poate fi *părintele* poporului său credincios în *nici* o direcţiune!

In faţa unei atât de serioase şi îngrijitoare situaţiuni: *ce mijloace de îndreptare avem să căutăm cu posibilă grăbire?*

Noi am spus-o! Din altă parte ni-se răspunde însă sub forma imperativului categoric: nu «chiţibuşerii» sau mai fin: «erudiţie dogmatică»; nu «teren mlăştinos» sau mai delicat: «erudiţie canonică» — ci: «poveţele economiei raţionale» «poezia senină şi înţelepciunea bună a vechiului molitfelnic», care o dă gata preotul în 3—6 săptămâni ca pe vremea lui *Şaguna*, care nu «i-a dat preoţimii o deosebită cultură teoretică a preceptelor dogmatice sau canonice», ci după trei săptămâni de «carte» îi trimitea preoţi gata, cum a păţit-o între alţii «popa Solomon» de pe Târnave, a cărui istorie ne-o povesteşte «Luceafărul» în nr. 2—3 (se zice că prin peana dlui O. Goga).

Mă întreb: oare, domnii acestia, cred serios ceeace scriu?

Să nu ne ameţim de *contemplaţia poetică* a trecutului, *pe care nu-l mai putem readuce,* ci să ne îndreptăm privirile la nevoile realităţii crude de astăzi! Nutrim şi noi cea mai sfântă pietate şi admiraţie pentru trecutul neamului nostru, dar scoatem totodată din învăţăturile lui înţelepte îndemnuri pentru îndreptarea noastră de astăzi şi pentru progresul şi cultura sănătoasă de mâne, *păzind însă legătura de continuitate cu tradiţiile bune din bătrâni.* Nu privim chemarea preoţimii noastre *unilateral,* ci după *toate* atribuţiile ei. O privim apoi mai ales în ***temeiurile*** ei, cari pot şi trebue să o sprijinească. Iar aceste temeiuri nu pot fi altele *în primul rând,* dar nu exclusiv, decât acelea cari ne-au sprijinit în trecut, ne-o sprijinesc astăzi, şi vor trebuì să ne sprijinească în viitor existenţa şi cultura neamului nostru: *piatra în veci nebiruită a evangeliei lui Christos,* care în gura poporului se numeşte «lege românească». Ea trebue să-i dea în primul rând cel mai puternic *punct de razim conştiinţii preoţeşti* a slujitorilor altarului şi ai poporului românesc, şi tot ea — pe lângă comunitatea de sânge, de limbă, de simţire şi de aspiraţii — trebue să întemeieze *cea mai intimă legătură sufletească a preotului cu poporul.* Când însă încrederea şi credinţa în acest punct de razim a slăbit, atunci a slăbit şi conştiinţa şi vrednicia preoţească, *atunci să ştim, că s'a făcut cel dintâi şi cel mai regretabil pas:* pentru abaterea preoţimii dela rolul de *părinte sufletesc* al poporului *credincios.* Şi nu e bine!.... căci *noauă ne trebue astfel de preoţi, cari — deodată cu credinţa neclintită în vecinicia adevărului dumnezeiesc — să creadă şi în trăinicia neamului nostru românesc!*

Astfel de preoţi au trebuit să fie totdeauna aceia, cari scriau câte-o «jalbă la împăratu» sau câte-un *«supplex libellus Valachorum»,* iar nu de aceia «cari şedeau pe prispă»... *Astfel* de preoţi se trudea să crească bisericii şi neamului acel mare şi nemuritor arhiereu *Şaguna,* care supraveghia de aproape educaţia viitorilor preoţi în seminarul ce cu drept şi cu cinste îi poartă numele lui. El a ridicat cursul teologic la trei ani şi tot el a scris, abia putem pricepe *cum?* — în mijlocul atâtor preocupaţii, acea mare mulţime de cărţi, prin cari a pus fundamentul *literaturii teologice* la noi şi a devenit de atunci şi până astăzi cel dintâi *«Mare Dascăl»* teologic al preoţimii noastre.

Pe acel fundament avem noi toţi cei chemaţi datoria a clădì mai departe. Este însă o nepricepere şi o ignorare a uneia dintre cele mai frumoase părţi ale activităţii prodigioase a acelui nemuritor arhiereu, afirmaţia, că el nu s'a străduit «să-i dea preoţimii din vremea lui o deosebită cultură teoretică a perceptelor dogmatice şi canonice!» *El, canonistul* cel mai însemnat al bisericii noastre?!...

Dar să judecăm şi noi lucrurile după cea mai crudă a lor înfăţişare reală.

Să-mi răspundă oricare Român cinstit: s'au dus preoţii (dacă sunt vrednici de acest nume) la alegerea dela Bocşa şi din alte părţi *de aceea* în tabăra jidanului şi a altora, fiindcă erau lipsiţi de înţelepciunea politică necesară ca să priceapă, că nu fac bine ce-au făcut? Eu îi ţin mult mai înţelegători, dar totodată şi mult mai rafinaţi. S'au dus *de aceea,* buni creştini şi buni Români, fiindcă le lipsia ceeace am numit noi *conştiinţa vredniciei preoţeşti,* fiindcă nu erau pătrunşi de înalta lor chemare şi bine a făcut poporul *credincios,* când le-a oprit întrarea în biserică, căci ei nu mai erau *părinţii* lui sufleteşti.

Ei bine, dlor, ce-am zis: care este cel mai puternic *punct de razim al conştinţii preoţeşti;* care este în primul rînd *legătura sufletească* a preotului cu poporul credincios?

Lăsaţi-ne, deci să creştem preoţimea noastră în spiritul acelor «chiţibuşerii» dogmatice, morale şi canonice, cari *pot* clădì temeiul *moral* şi *intelectual* al ei mai presus decât orice altceva; lăsaţi-ne să creştem, bisericii şi neamului prin mijloacele cari *noi* le cunoaştem, preoţi cu *caracter religios-moral* neşovăitor; îngăduiţi-ne să creştem bărbaţi cari cred mai întâi în cele sfinte, căci ei vor fi apoi *oameni de convingeri* în toate situaţiile şi nevoile vieţii noastre obşteşti; îngăduiţi-ne să le sădim în suflete puterea de vieaţă a «legii», după care să vieţuiască şi să făptuiască toate; lăsaţi-ne să dăm altarelor româneşti *preoţi credincioşi* şi poporului românesc *părinţi adevăraţi, cari din izvorul sufletesc al celui mai curat idealizm creştinesc* să-i premenească şi întărească vieaţa lui *în toate* direcţiunile şi *în toate* trebuinţele (religioase, morale, culturale politice şi economice)!

Drept aceea, feriţi-vă de-a vă atinge cu vorbă nesocotită de ocară de sanctuarele ştiinţii creştineşti şi lăsaţi în seama noastră, cari avem chemarea anume pentru aceasta, să sămânăm în sufletele preoţimii şi ale viitorilor nostri preoţi sămânţa bună a principiilor fundamentale ale religiunii, învăţăturile dogmatice şi morale ale legii evangeliei lui Christos, căci ele vor aduce roadele îmbelşugate ale vieţii vremelnice şi ale celei vecinice; lăsaţi-ne să tâlcuim slova înţeleaptă a sfintei Scripturi, căci ea este cuvântul lui Dumnezeu. Ingăduiţi-ne să tălmăcim canoanele, luând pildă frumoasă dela acel bun păstor al nostru, care *sprijinindu-se pe ele* ne-a câştigat bisericii organizaţia, care ne scuteşte astăzi. Ingăduiţi-ne să povestim istoria creştinătăţii întregi, căci şi ea, dimpreună cu *istoria bisericii noastre,* ne va arăta însemnătatea legii şi a bisericii creştineşti pentru

cultura celor mai înaintate popoare din lume şi, în rând cu ele, pentru cultura neamului nostru; ca o învăţătoare a vieţii, ne va înfăţişa pilde vii din trecutul creştinătăţii şi al bisericii noastre, ca să ne însufleţim dragostea pentru apărarea şi întărirea legii noastre româneşti. Pe lângă acestea, cerem şi noi, ca preotul să-şi câştige cunoaşterea istoriei noastre politice şi literare, ca un nou şi nu mai puţin valoros izvor al însufleţirii pentru chemarea sa de bun păstor sufletesc; cerem, cum am mai spus-o, ca el să fie chivernisitorul cuminte al instituţiilor noastre culturale; cerem să fie povăţuitorul *idealist* în trebuinţele *materiale* ale poporului şi cerem să fie sfetnicul lui neşovăitor în cele politice. Dar, repetăm încă odată, noi suntem de convingerea, că numai şi iarăş numai acel preot va fi şi va putea fi înzăstrat şi împodobit şi cu atribuţiile din urmă, *dacă va fi mai întâi pătruns de o puternică conştiinţă a vredniciei sale preoţeşti, sprijinită pe adevăratul ei punct de razim.*

De *aceşti* preoţi să ne dea bunul Dumnezeu bisericii şi neamului nostru!

Mai am de deslegat încă o întrebare. Dacă ni-se va permite să facem *teologie*, atunci cum să o facem: după «înţelepciunea bună a vechiului molitvelnic» sau după «înalta erudiţie dogmatică şi canonică»?

Nici după una, nici după alta! Să o facem însă aşa, ca să sădim şi să cultivăm *conştiinţa vredniciei preoţeşti*, pătrunzând tot mai adânc şi cuprinzând tot mai larg *motivele adevăratului ei punct de razim*, adecă motivele cari ne întemeiază credinţa noastră în sfânta evangelie creştinească. Acele motive le căutăm şi culegem de acolo, unde numai le putem afla. Preoţimea noastră, care nu este aşa «săracă cu duhul» cum le place unora a şi-o închipui, ne va înţelege. Ea va înţelege, că *este o problemă de căpetenie a ştiinţii teologice din toate timpurile de a pătrunde tot mai adânc în comoara dumnezeieştilor învăţături,* ca să ne putem bucura în măsură tot mai mare de vecinic neistovitele ei bogăţii. Tinerii noştri din seminarii, pot sta, nu numai după pregătirea lor formală, ci şi după fondul lor sufletesc, pe băncile oricărei universităţi. Aceleaşi elemente tinere avem astăzi în seminarii, ca şi la universităţi, ne doare numai sufletul că n'au condiţiile externe indispenzabile pentru un studiu mai temeinic. *Ş'apoi de ştiinţă şi de cultură să ne ferim astăzi, în veacul al douăzecelea?* Mărturisesc sincer, că m'am ruşinat eu de felul neînchipuit de uşuratic, cum au vorbit unii domni în vremea din urmă despre ştiinţa teologică.

Pretindem respect pentru ştiinţa teologică!

Dar ni-se răspunde: nu vedeţi roadele acelei preoţimi *învăţate* din Bucovina, care duce la pierzare neamul nostru de acolo? Să nu fim naivi, ci să înţelegem că teza este fals pusă. Oare învăţătura, ştiinţa şi cultura preoţimii poartă vina pentru stările rele de acolo? Mai poate avea cineva şi astăzi astfel de concepţii despre *valoarea ştiinţii şi culturii?* Să studiem trecutul acelei ţărişoare rupte din corpul neamului nostru şi vom afla cauzele mizeriei; vom cunoaşte mijloacele birocratizmului au-

striac, sub a cărui rea influinţă s'a funcţionarizat preoţimea, în parte; vom afla primejdia invaziunilor rutene, cari s'au pornit mânate de foame şi împinsă de Polonii Galiţiei, cari nu voiau să aibă Ruteni la ei acasă; vom înţelege nefericirea vremii amare cât a stat Bucovina sub cârmuirea «gospodăriei galiţiene»; ne vom scârbì de lipitorile satelor, cari venind din megieşa Galiţie-Palestină, i-a otrăvit vieaţa şi i-a supt măduva poporului; vom afla despre marea crimă a neînţelegerii dintre preoţi şi învăţători, pe care a săvârşit-o un paşă cârmuitor după principiul «divide et impera» folosind învăţătorii plătiţi de ţară ca arme pentru sprijinirea mandatelor guvernamentale în contra preoţimii, care mergea cu candidaţii partidului naţional; să nu trecem cu vederea nici acea împrejurare, că şi acolo au trăit ciocoii, cari părăsind de grabă tradiţiile trecutului, au legat prietenie cu aristocraţia şi cultura străină. S'ar mai afla şi alte cauze ale răului. Stă oare mai bine poporul din Moldova de sus, care a trăit între împrejurări similare şi avea până bine de curând părinţi cu înţelepciunea molitvelnicului? Să se ştie apoi şi aceea, că facultatea teologică din Cernăuţi există numai dela anul 1875 încoace şi pot să susţin, că în mare parte ei este a se mulţămì îndreptarea stărilor şi mai negre de mai nainte, trezirea conştiinţii naţionale în preoţime şi popor, mişcarea culturală şi economică din vremea din urmă. Preoţii tineri, crescuţi la acea facultate, sunt astăzi în cea mai mare parte factorii conducători la societăţile culturale, ei sau prin al lor sprijin se susţin internatele de băieţi, s'au înfiinţat în cele mai multe sate «cabinete de lectură» pentru popor, şi o mare mulţime de însoţiri Raiffeisen. Tot ei sprijinesc interesele partidului naţional care se luptă cu «pseudo-democraţii», cari au pactat cu Rutenii şi cu Jidanii, ca să mântuiască poporul de primejdia străinilor. Preotul este şi acolo paznicul treaz al caracterului istoric al ţării. Acea facultate a avut totdeauna şi are astăzi profesori vrednici, cum n'avem în alte părţi şi cari pot fi modele de imitat pentru toţi bărbaţii noştri bisericeşti. Dl *N. Iorga* a numit pe unul dintre dânşii «sfânt al ştiinţii şi al bisericii sale», cuvinte cari nu l-am auzit spunându-le încă despre nimeni altul. Acea şcoală înaltă ne-a crescut bisericii noastre româneşti de pretutindenea bărbaţi, cari ocupă astăzi scaune înalte, de cari s'au învrednicit prin munca lor cinstită. De acea şcoală, şi de profesorii ei, noi toţi câţi am cercetat-o, nu ne putem aduce aminte decât cu adânci sentimente de pietate şi recunoştinţă, pentrucă acolo am învăţat a ne iubì legea, biserica şi neamul!

Nu vreau să iau în apărare şi pe cei răi dintre preoţii Bucovinei, dar ştiu şi aceea, că răi au existat chiar şi în Parnasul poeţilor. Nu ne stă frumos să învinovăţim o întreagă tagmă de oameni, pe care nici n'o cunoaştem dela faţa locului.

In fine, ştiinţa teologică mai aduce încă o primejdie: «dacă ne vom avânta la justificări şi interpretări oricât de ştiinţifice de ordine dogmatică», vom pornì războiul confesional cu fraţii de un sânge. Dacă a avut netactul să amintească şi de aceasta, îi răspund dlui O. Goga pentru li-

niştea conştiinţii, că pe câtă vreme avem destule interese comune şi destule puncte, cari ne unesc şi pe câtă vreme vom fi însufleţiţi şi unii şi alţii de aceleaşi înalte nizuinţe şi de aceeaş «lege a iubirii», — vom trăì ca fraţii, evitând pricinile învrăjbirii. Când vom discuta, iarăş ne vom purta ca fraţii, cari se înţeleg împreună. Noi *trebue* să ne înţelegem frăţeşte! De altcum constat, că cu Blajul trăim noi mult mai bine decât dl G. care a avut satisfacţia a se războì aproape cu toate revistele câte-au apărut la noi de o vreme încoace.

Să nădăjduim însă, că ne vom înţelege de aici înainte cu toţii şi întru această *nădejde* îmi încheiu răspunsul, la care eu m'am simţit dator faţă de «cei buni şi cei pricepuţi».

Căci numai păzind legăturile păcii şi unul pe altul cu *dragoste* întâmpinându-ne, vom putea lucra cu folos, fiecare la locul său, povăţuiţi însă cu toţii de aceiaş bună *credinţă*, pentru realizarea *aceleiaş ţinte* mari şi nestrămutate, care este:

fericirea neamului nostru!

Dr. N. Bălan,
profesor de teologie.

DIVERSE.

Intrebarea I: Ce însemnătate are *îngenunchiarea* în general în ritul bisericii noastre? In special sub durata sf. liturgii are loc înghenunchiarea, ori ba? Dacă nu, pentruce nu? Dacă da, când şi la cari momente? pentrucă, cum ştim, practica e deosebită.

Răspuns: Ingenunchiarea a practizat-o şi Mântuitoriul, apostolii şi primii creştini.[1] Ea e în primul loc *Simbolul pocăinţei*[2]. Mai practizată este în Apus, pentrucă acolo plecarea genunchilor era posiţiunea obicinuită la rugăciune.[3] In biserica Răsăritului, înghenunchiarea se practizează mai rar, în anumite timpuri şi la acele momente, când de regulă preotul provoacă pe credincioşi la plecarea genunchilor. Altmintrea puţin senz ar avea faptul acestei provocări *directe.*

Ingenunchiarea însă mai are şi însemnătatea de a simboliza umilinţa la rugăciunile stăruitoare, d. ex. la vre-o nenorocire sau întâmplare grea.

Ingenunchiarea are a se face pe *amândoi* genunchii. In Apus ea, azi, e admisă şi pe un genunche, cu toate că, după praxa comună — în Răsărit ca şi în Apus — în primele şease veacuri plecarea pe un genunchie se considera ca o imitare a Judeilor cari au îngenunchiat, în semn de bat-

[1] Luc. XXII. 41; Fapte VII 60; IX. 40; XX. 36; XXI. 5; Efes III. 14; Filip II. 10.
[2] P. Schüch: Pastoraltheologie, ed. VI. pag. 431.
[3] Herma: Pastor; Climent Romanul; ep. I. c. Cor.; Tertullian; Ad Scapulam; Origenes: Orat. — la F. H. Krüll: Christl. Alterthumskunde II. pag. 152.

jocură, pe *un* genunchie înaintea lui Iis. Chs.[1] De aceea îngenunchiarea să nu se facă numai pe un genunchie, ci pe amândoi.

Ingenunchiarea la sf. liturgie e determinată de însemnătatea specială a sf. liturgii. S. liturgie e complexul acţiunilor sfinte, prin cari se perpetuează, fără de sânge, jertfa sângeroasă alui Iis. Chr. pe cruce.[2] Jerfa lui Iis. Chr. pe Golgota, privită omeneşte, a fost o tragedie înfiorătoare. Sub raportul economiei divine însă ea a împăcat pe om cu Dzeu, prin urmare, *în fond* — atât jertfa de pe cruce cât şi liturghia de azi — sunt una şi aceeaş şi sunt actul *cel mai îmbucurător*. Deci ascultarea sf. liturgii trebue să fie însoţită de poziţiuni potrivite *de bucurie*, aşa dar nu cu îngenunchieri. Atari poziţiuni potrivite sunt starea drept ascultând cu atenţiune şi pietate şi plecarea capului la momentele mai însemnate (d. ex. la provocarea: «Capetele, Domnului să le plecaţi!).

Adevărat că în biserica veche îngenunchiau *unii particulari* şi sub durata liturgiei, dar numai la liturgia catehumenilor şi numai până ce a sustat instituţiunea catehumenatului; dintre catehumeni însă îngenunchiau numai cei din treapta III, numiţi «îngenunchetori» *γονυκλίνοντες*, precum şi păcătoşii mari (dintre cei botezaţi) cari făceau mărturisirea păcatelor şi pocăinţa în public şi se numiau «proşternuţi» *ὑποπίπτοντες*.[3] Cu încetarea catehumenatului ca instituţie şi cu desfiinţarea penitenţei publice încetară aceste îngenunchieri, cari după S. Vasiliu c. Mare[4] însemnau ceeace se potrivea atât îngenunchietorilor cât şi prosternuţilor — că ei prin păcat au căzut, iar prin îndurarea lui Dzeu au fost chemaţi iarăş la cer.

In timpurile primare, când toţi credincioşii se cuminecau la fiecare liturgie, mai era uzitată îngenunchiarea la cuminecare, uz ce a rămas până astăzi la cei ce se cuminecă. S. Ioan Gură de aur aminteşte apriat de această îngenunchiare ca de un semn al adorării şi venerării, pe cari, după «Mărturisirea ortodoxă)[5], le datorim cuminecăturii ca şi Domnului Iis. Chs.

Sub durata *propriei* liturgii deci, *azi*, numai la *acest* loc are senz îngenunchiarea, privindu-o după simbolica ei şi după însemnătatea liturgiei.

Uzul, de a îngenunchia în biserica noastră d. ex. la eşirea s. evangelii, la herovic şi la «Luaţi mâncaţi...», e importat deci. Intrucât însă el în fapt există, nu e de recomandat a vătăma pietatea credincioşilor prin încercarea de a delătura acest uz sfânt, ci a se păstra, luminând pe credincioşi, că *aceste* îngenunchieri nu se fac în senzul propriu, ci din curată evlavie numai, căci *ca simbol al pocăinţei n'au loc la s. liturgie.*

Ingenunchierile catehumenilor şi ale celor ce făceau pocăinţă publică, s'ar putea numì îngenunchieri *regulate*. Faţă cu aceste îngenunchieri s'ar putea pune îngenunchierile obicinuite la s. liturgie numai incidental.

---

[1] F. H. Krüll. l. c. pag. 154.
[2] A. Comoroşan: Dogmatica ortod. pag. 633.
[3] E. Popovici: Ist. bis. univ. I. pag. 370.
[4] la Krüll, l. c. pag. 221.
[5] Part. I. întrebarea 56.

D. ex. la ecteniile şi rugăciunile cari se intercalează — în două locuri — la liturgia celor chemaţi, pentru caz de secetă, foamete, războiu etc.

La aceste rugăciuni e permisă şi chiar se recomandă îngenunchiarea (care azi nu se prea practizează de creştini pe toate locurile): pentrucă natura lor e de aşa fel, că convin cu însemnătatea a doua — umilinţa şi stăruinţa rugăciunii — şi pentrucă *intercalate* fiind aceste rugăciuni în s. liturgie, ele nu formează conţinutul propriu al acesteia şi nici nu alterează importanţa şi caracterul ei de actul religios cel mai îmbucurător şi centrul întregului cult public dumnezeesc. *Dr. G. C.*

Intrebarea II: «Regulamentul pentru parohii» votat de congresul din 1906 în § 17 alinea 5 zice: «Pe preoţii, cari nu au cvalificaţie recerută pentru parohii de clasa *imediat superioară,* dar s'au distins pe terenul bisericesc cultural prin fapticul lor zel şi capacitate intelectuală şi morală, consistorul eparhial îi poate declara vednici şi îndreptăţiţi a competa şi la parohii de clasa *imediat superioară*» Intreb: să estinde oare dreptul acesta şi la declararea de vrednici şi îndreptăţiţi a competa *şi la protopresbiterate* acei preoţi, cari au cvalificaţie numai pentru parohii de cl. II, dar cari ulterior ş'au făcut maturitatea?

Răspuns: Dispoziţia din «Regulamentul pentru parochii» § 17 alin. 5 este a se considera în prima linie ca o dispoziţie *transitorie,* fiind astăzi încă mare diferinţă în studiile pregătitoare ale preoţilor şi candidaţilor de preoţi şi astfel acea dispoziţie excepţională s'a adaus la regulament ca să servească ca un fel de îndemn pentru cei cu studii pregătitoare mai puţine, ca să se distingă prin zel în toate privinţele, iar de altă parte ca să fie şi recompensaţi pentru zelul şi activitatea lor laudabilă. *Acea* dispoziţie *nu* îndreptăţeşte consistorul eparhial a-i declara vrednici şi îndreptăţiţi a competa *şi la protopresbiterate,* pe acei preoţi, cari n'au cvalificaţia recerută, pentrucă regulamentul nu aminteşte de o astfel de îndreptăţire, prin urmare: «ubi lex non distinguit, neque nobis distinguere licet».

Cvalificaţia recerută pentru protopresbiteri e normată prin concluzul congresual Nr. 111 din 1888, unde se spune şi aceea că: «*dacă nu sunt alţi concurenţi cu* ***deplină cvalificaţiune***» după cum se dispune în pct. *c),* se poate reflecta şi la concurenţi fără cvalificaţiunea teoretică prescrisă, nu însă şi cu preterarea celor cu *deplină cvalificaţiune.* Ulterioara complectare a studiilor, după toată praxa de până acum, este validă.

MIŞCAREA LITERARĂ.

„Istoricul Eparhiei Râmnicului — Noul Severin" — Bucureşti, 1906, de *Atanasie,* episcopul Râmnicului.

În timpul din urmă istoriografia bisericească a luat în România un avânt din cele mai înbucurătoare. Mulţămită mai ales neobositelor cercetări istorice ale d-lui profesor universitar N. Iorga, ale căror roade se cu-

prind în preţioasele lucrări: istoria literaturii româneşti până la finele secolului al 18-a, istoria literaturii religioase a Românilor, drumuri şi oraşe, sate şi mânăstiri şi în inscripţiile din bisericile României — cărările istoriei stau astăzi larg deschise celor chemaţi a ridica vălul de pe trecutul bisericii şi al neamului românesc. De mult preţ sunt de asemenea şi contribuirile d-lor Dr. Dobrescu şi Alexandru Lăpădat, ambii cu frumoase aptitudini pe terenul acesta.

De-o valoare fără îndoială mare, este şi lucrarea, al cărei titlu stă de-asupra acestor şire. Autorul ei, P. S. Sa episcopul Atanasie al Râmnicului, un prelat cu distinse calităţi nu numai ca păstor sufletesc, ci şi ca bărbat de litere, e destul de bine cunoscut cetitorilor nostri, mai ales celor din generaţiunea mai nouă. În conlucrare cu arhiereul Gerasim Timuş, dânsul a tradus preţiosul op de istorie bisericească al eruditului profesor dela facultatea teologică din Cernăuţi, Eusebiu Popovici, făcând astfel accesibil studiul aceluia şi multor ascultători universitari, clerici, precum şi preoţi de pretutindenea, cari nu cunosc limba germană. Tot dela P. S. Sa mai avem şi un op de morală, lucrat cu multă temeinicie; iar în timpul din urmă — în anul iubilar — a publicat istoria eparhiei, pe care o conduce «ca un prinos al admiraţiunii» şi recunoştinţii clerului pentru înţeleptul şi gloriosul rege Carol.

Dupăcum însuş autorul ne spune în «precuvântare», lucrarea aceasta nu e altceva decât «Anuarul Episcopiei Râmnicului» apărut în 1900 şi reeditat acum în o nouă formă, după delăturarea lacunelor şi erorilor, şi augmentat şi complectat prin un studiu mai serios al trecutului plin de interes al eparhiei aceleia. Istoria bisericii din Oltenia e strâns legată de cea a neamului. Evlavia sfântă şi vitejia sunt cele două însuşiri principale ale poporului oltean. Peste 40 de mânăstiri şi schituri înalţă rugăciuni pentru ctitorii lor, nemuritorii voivozi Radu Negru, Mircea cel Bătrân, Mihai Viteazul, Matei Basarab ş. a., ale căror figuri le evoacă autorul împodobindu-le cu cea mai strălucită aureolă.

Cartea întreagă, de peste 700 pagini, e scrisă cu o rară dragoste de biserică şi neam, ce transpiră aproape din fiecare capitol. Autorul a împărţit materialul în două părţi. În partea întâi tratează starea politică şi religioasă a Românilor dela început, până la întemeierea principatelor, apoi urmează: înfiinţarea episcopiei Râmnicului dimpreună cu evoluţiunea ei, până în timpul de faţă. Iar în partea a doua se ocupă cu mânăstirile şi schiturile din eparhie.

Un frumos capitol e dedicat mănăstirilor, acelor «clădiri sfinte, rupte totdeauna din inima şi din sufletul strămoşilor, în cari ei îşi întrupau credinţa şi dragostea creştină şi... «cari apar ca nişte meteore strălucitoare în negura veacurilor din trecutul nostru. Ele fură pepinierile, în cari se formară vlădicii nostri, cărturarii, piserii, zugravii, sculptorii, tipografii etc.» Pline de interes, din punct de vedere cultural bisericesc, sunt şi paginile despre tipografiile, precum şi despre seminarul eparhiei Râmnicului, la

care au funcţionat ca profesori şi doi mari redeşteptători ai culturii naţionale, ardeleni de origine: Radu Tempea (1835) şi Gavriil Muntean, ajuns mai târziu, pe la anii 1850 director al gimnaziului nostru din Braşov.

Zelosul autor nu se mulţămeşte a trata numai chestiunile aşezămintelor de cultură religioasă, atât de număroase în acea eparhie de Dumnezeu binecuvântată, ci se estinde şi la vieaţa religioasă-morală atât a preoţilor, cât şi a credincioşilor eparhioţi, zugrăvindu-o în cele mai favorabile colori, şi încheie cu frumoasele cuvinte: «Poporul oltean, ca şi tot poporul român, stă şi va sta continuu sub scutul unităţii de credinţă religioasă a bisericii sale strămoşeşti, care este biserica ortodoxă de răsărit».

Ceeace face monografia aceasta şi mai interesantă sunt, pe lângă limba atât de curgătoare şi plăcută, frumoasele tablouri, pline de variaţie, şi excelent executate ale unor domnitori, episcopi, biserici, mânăstiri, schituri, apoi feluritele picturi murale etc.

La fine autorul dă un şematism al parohiilor din eparhia sa, dimpreună cu personalul lor.

Acestea sunt în general chestiunile de căpetenie, ce fac cuprinsul acestei lucrări.

Fiind astfel opul acesta de-o incontestabilă valoare, prin amintirea trecutului de glorie al bisericii din Oltenia, prin munca uriaşe depusă în studiarea număroaselor izvoare, pe cari se întemeiază concluziunile istorice, o recomândăm şi noi cu toată căldura, ca o carte de folos preoţimii şi clericilor nostri. *I. D.*

Cum se cuvine să stea creştinul în biserică la slujba sfintei şi dumnezeeştei Liturgii de arhimandritul *Nicodem Munteanu.* Bucureşti 1907, p. 52, preţul 50 bani.

Broşura aceasta este un bun îndreptar pentru credincioşii bisericii noastre. Autorul îşi pune de scop a pregătì pe creştin astfel, ca în mod vrednic, cu deplină demnitate să poată azista la slujba sfintei liturgii. Intr'o limbă uşoară tractează momentele serviciului divin, arată însemnătatea lor şi dă creştinului îndrumările necesare, cum are să se poarte în aceste momente, îndreptându-i cugetul conform actului ce se săvârşeşte. Nu lipsesc nici explicările unor forme sau manifestări religioase, asupra cărora preotul nu se poate estinde în predicile sale; — şi chiar şi din acest motiv e de dorit, ca această cărticică folositoare să se răspândească între credincioşii nostri cât mai mult. O recomandăm tuturor cu acea căldură, cu carea este scrisă şi facem d-lor dela «Asociaţiune» propunerea se mijlocească tipărirea ei în «biblioteca poporală a Asociaţiunii». *O. C.*

«Mitropolitul Sava Brancovici». Notiţei mele din *«Revista Teologică»* Nr. 1 asupra cărţii părintelui arhimandrit V. Mangra i-a dat atenţiune şi părintele canonic Dr. Augustin Bunea, cerându-mi, la încheierea studiului său critic publicat în *«Unirea»*, justificarea unor spuse ale mele, despre «reducerea teritorială a episcopiei bănăţene-ungurene», ce i-am atribuit, în notiţa mea informativă.

Dupăcum nu m'am sfiit nici când și față de nimeni, și de data aceasta voiu da fără încunjur răspunsul meu, în conformitate cu adevărul.

Recunosc, că printr'o înterpretare întemeiată pe cunoașterea nu în întregime a materialului din «*Mitropolitul Sava Brancovici*» al părintelui Dr. A. Bunea — studiul apărând succesiv în coloanele «Unirei» — am formulat concluzia împricinată.

Asupra acelei concluzii revenind eu acum, (dupăce studiul părintelui Dr. Bunea a apărut întreg) am putut verifica — cercetând expunerile pline cu digresiuni laterale din lucrarea sa și și în urma altor confruntări de date istorice, — recunosc greșala ce-am săvârșit, printr'o pripită fixare a unui afirmativ fapt istoric, neîntărit prin dovezi temeinice.

Această rectificare justă însă nu provoacă abandonarea bazei părerilor (motivate nu prin incidentala greșală, a convingerii câștigate, asupra personalității istorice a lui Sava II Brancovici, pe care o repet aci, părintele V. Mangra a pus-o in lumina cea mai apropiată de adevăr, pe când păr. Dr. A. Bunea se întemeiază pe înformații de ale contrarilor așezămintelor noastre, atribuind unui bătrân trudit până și fărădelegi *imposibile*, pentru vârsta sa. Față cu părerea părintelui Dr. A. Bunea, că Sava ar fi fost pregătitorul serbisirei bisericii ortodoxe a Românilor din Ardeal, cred că e suficient contra argumentul, că el a lucrat pentru întroducerea limbei *române* în biserică (în locul paleo-slavei), — ceea-ce s'a petrecut *înainte* de așezarea (1689), ba probabil și înainte de gândul venirei și așezării în masse apoi și cu atât mai mult a organizării bisericești a Sârbilor, în părțile banatice-ungurene ale patriei noastre; și-apoi unde-i Dionisie Novacovici!...

In ce privește stilul și în special digresiunile dela subiectul «științific» pe care, (în paranteză) mi-am permis a-l cvalifica, poate fi controlat de publicul cetitor, căci «Mitropolitul Sava Brancovici de Dr. Aug. Bunea» s'a tras și în broșură.

Scrisele mele, semnate «S-a», nu angajază pe nimeni, decât pe celce subscrie aci. *S. Secula.*

Din literatura cântării bisericești de *Dimitrie Cunțanu:*

I. «*Cântările bisericești*», după melodiile celor *opt glasuri*, cuprinzând: Melodiile fundamentale, Troparele și Antifoanele celor opt glasuri, cu text din Octoih ca *modele; Podobiile,* variante după melodiile fundamentale ale celor opt glasuri; Melodia de obște a Sfetilnelor, Sfetilnele prasnicelor cu melodie proprie, Melodiile celor trei Psalmi ai Policleului și a Pripelelor dela sărbători; Troparele, Condacele, Catavasiile, și alte cântări ocazionale la sărbători; Cântările sfintei Liturgii: a lui Ioan gură de aur, a marelui Vasilie și a lui Grigorie dialogul; Irmoasele și Axioanele la toate sărbătorile; cântările celor trei stări la mormântul Domnului.

Prețul unui exemplar legat în pânză 8 coroane.

II. *Cântările funebrale*, la înmormântări și la părăstase, aranjate pentru cor de bărbați în 4 voci. Prețul unui exemplar legat 2 coroane.

III. *Cântări religioase*, la *Cununii*, la *Hirotoniri*, și la *sfințirea bisericilor;* aranjate pentru cor de bărbați în 4 voci, executate mai întâiu la actul solemn al sfințirii bisericii catedrale din Sibiiu, și la mai multe cununii.

Prețul unui exemplar legat 2 coroane.

Toate opurile aceste sunt aprobate de Prea Veneratul Consistor Arhidiecezan și întroduse în Seminarul Andreian ca mijloace de învățământ.

IV. *Liturgia sfântului Ioan gură de aur*, aranjată pentru cor în 2 voci. Prețul unui exemplar legat 2 coroane.

Liturgia aceasta, poatecă *unica* compoziție originală la noi, isvorîtă și dictată de mintea și inima unui preot român însuflețit de însemnătatea cântării la servițul dumnezeiesc, lucrată în stilul strict al cântării religioase orientale, — melodic și armonic — aptă a deștepta și a nutrì simțul religios, cum și a desvolta și cultiva vocea, auzul și gustul cântăreților pentru cântarea armonică, ritmic și prozodic-corectă, peste tot pentru o cântare disciplinată.

Aprobarea acestei Liturgii, tocmai fiindcă ea este o compoziție originală, nouă și necunoscută, va putea urma numai dupăce și autoritatea competentă bisericească însăș se va fi convins despre calitățile bune, cari o împodobesc. Prețul unui exemplar legat 2 coroane.

Toate opurile acestea se află la librăria arhidiecezană în Sibiiu.

INFORMAȚIUNI.

Congresul bisericii sârbești, despre care a fost vorba și în numărul trecut, sa amânat pentru timpuri mai favorabile. De altcum congresul nici nu a putut lucra aproape nimic, fiindcă ședințele cele dintâi le-a petrecut cu discuții pentru verificarea mandatelor atacate ale deputaților congresuali, apoi venind chestia patriarhului Brancovici la ordinea zilei, o parte a membrilor a părăsit congresul și astfel nu s'au mai putut ținea ședințe. La îndemnul radicalilor, episcopul din Vârșeț *G. Zmejanovici* a venit în urmă la ședințe și astfel congresul a resolvit în fugă unele agende și a ales comisiunile trebuincioase ale congresului.

Patriarhul și oamenii săi se apără zicând, că nici vorbă nu e de defraudare, și că socotelile în care se presupun iregularități au fost cenzurate și aprobate de comisiunea congresului și că radicalii numai îndemnați de vre-o câțiva dușmani personali ai patriarhului au votat propunerea lui *Mușițchi*, care blamează dimpreună cu patriarhul și biserica sârbească. Patriarhul a apelat la ministru președinte, rugându-l să anuleze toate hotărîrile congresului, iar pe deputatul Mușițchi l-a pârît pentru calumnie.

În congresul bisericii sârbești s'a vorbit și de petițiunea subscrisă de 500 preoți ai mitropoliei din Carloviț, în care cer să li-să permită căsătoria a doua (între cei 500 erau 160 preoți văduvi). Congresul a recomandat această petițiune cu unanimitate *sinodului arhieresc*, în a cărui competență cade, ca acesta să cumpănească și să o resoalve favorabil. E de notat că tocmai pe timpul acesta a apărut o prețioasă lucrare a învățatului canonist: episcopul din Dalmația *Dr. N. Milaș*, care argumen-

tează că pe temeiul dreptului canonic al bisericii ortodoxe s'ar putea permite preoţilor să se căsătorească şi a doua oară. Fiind chestiunea aceasta de multă vreme un însemnat obiect de preocupaţiune în biserica ortodoxă, vom da cetitorilor noştri în traducere românească lucrarea episcopului Dr. N. Milaş, care a fost favorabil primită şi în alte biserici ortodoxe. *S. D.*

Biserica din Bucovina. Programul de muncă al partidului naţional din Bucovina, votat în meetingul ţinut la 21 Februarie a. c. se estinde şi asupra chestiunilor de interes pentru biserica ortod. orient. română de acolo.

S'a fixat în acel program lupta pentru câştigarea deplinei autonomii a bisericii; pentru instituirea şi convocarea congresului bisericesc, înzestrat cu toate drepturile cuvenite după canoane şi legile statului; se cere apoi ca averea bisericească să fie întrebuinţată numai spre realizarea scopurilor sfinte, pentru cari e menită şi mai presus de toate: *caracterul istoric românesc* al bisericii să fie păstrat neştirbit.

Nu se va suferì mai mult bagatelizarea celei mai vechi biserici din ţară, care reprezintă majoritatea covârşitoare a locuitorilor; de altă parte însă, biserica română promite că va căuta să susţie pacea cu acele confesiuni din ţară, cari vor observa o atitudine pacinică şi se vor ferì de orice intoleranţă şi de orice pas agresiv faţă de ea.

Realizarea acestui program va deschide bisericii din Bucovina calea spre un viitor frumos, dat fiind, că dispune de un cler cu cultură înaltă, precum şi de mijloace materiale, ca nici una dintre bisericile române. Totul depinde însă dela conlucrarea armonică a factorilor ei naturali. *(db.)*

Tipicul cultului religios.

Cazuri liturgice şi *date* tipiconale pe luna lui Martie 1907:

4 Martie. *Dumineca lăsatului de brânză:* glas 8, voscr. a 8-a. La Vecernie şi la Utrenie toate după prescrierea tipicului zilei din Triod. La Liturgie: Apost. şi Evang. acestei Dumineci.

Cu Vecernia din Duminecа aceasta şi cu Utrenia de Luni din săptămâna I-a a postului se face început ordinei tipiconale prevăzute în Triod şi în Ceaslov pentru zilele postului mare. Între altele la Vecernia aceasta şi a celoralalte Dumineci din post, după Troparele: *„Născătoare de Dumnezeu .....“* şi după cetirile ce urmează acestor Tropare în Ceaslov, cetim împreună şi *Pavecerniţa cea mică.* La Utrenia de Luni cântăm Troparele Treimei, gl. de rând, cari se introduc cu „Aliluia“ în loc de „Dumnezeu e Domnul“; iar la finea Utreniei, după cetirile prescrise în Ceaslov, urmează *Ceasul prim.* La 9—10 a. m. cetim *„Ceasurile“*: al 3-lea, al 6-lea, al 9-lea şi cântăm Vecernia zilei.

Seara cetim *Pavecerniţa cea mare.* Aşa urmăm în toate zilele de săptămână, afară de Sâmbete.

In zilele de săptămână ale postului mare, anume: Luni, Marţi, Mercuri, Joi şi Vineri, altă *Liturgie* nu se poate servi, decât *numai* a sfântului Grigorie dialogul; Sâmbăta, Lit. lui Ioan gură de aur şi Duminecа a Marelui Vasilie, cu Axionul „De tine se bucură“.

11 Martie. *Duminеca 1-a* a postului, gl. 1 voscr. a 9-a. La Vecernie şi la Utrenie, toate cum prescrie tipicul zilei la Triod.

Liturgia sfântului Vasilie cu Apostolul şi Evangelia acestei Dumineci. Peste săptămână cum s'a arătat mai sus.

18 Martie. *Duminеca a 2-a* a postului, gl. 2 voscr. a 10-a.

La Vecernie şi la Utrenie, toate cum prescrie tipicul din Triod. Liturgia sfântului Vasilie cu Apostolul şi Evangelia acestei Dumineci.

25 Martie *Duminеca a 3-a* a postului şi *Bunavestire,* gl. 3, voscr. a 11-a.

La Vecernie şi la Utrenie: cântările glasului şi ale praznicului, după prescrierea tipicului: „Din capetele lui Marcu“ litera N. din Triod.

In Duminecа aceasta facem Închinarea sfintei Cruci.

Liturgia sfântului Vasilie, cu cântarea: „Crucii Tale ne închinăm Stăpâne“, cu Irmosul: „Binevesteşte pământule....“ *„Ca de un sicriu....“.*

Apostol şi Evangelie: ale Duminecii şi ale praznicului. *Cantor.*